

Från skola till arbete

Fördjupad analys av ungas övergång
mellan skola och arbetsliv

SLUTRAPPORT

Från skola till arbete

Fördjupad analys av ungas övergång mellan skola och arbetsliv

SLUTRAPPORT

Förord

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor fick 2015 ett regeringsuppdrag att analysera ungas övergång mellan skola och arbetsliv. Detta är uppdragets slutrapport. Ungas etablering i arbetslivet är en av regeringens mest prioriterade frågor. Delrapporten *Det stora steget* gav en bred bild av ungas övergång från olika skolformer till arbetslivet, för flera olika årskullar och för en lång tidsperiod. Ytterligare tre delstudier fokuserar på övergången från gymnasiesärskolan, hinder och möjligheter för övergången från skola till arbetsliv, respektive unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som studerar på folkhögskola.

I delrapporten *Det stora steget* från februari 2017 beskrevs delstudier och fördjupningar som var planerade för återstoden av 2017 samt 2018. Regeringen beslutade i augusti 2017 att från och med 1 februari 2019 omlokalisera Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor till Växjö. Beslutet ledde till ett stort kompetenstapp med kännbara effekter för verksamheten redan innan årsskiftet 2017-2018. Mot denna bakgrund har vi valt att tidigarelägga uppdragets slutrapport och att tolka uppdraget som att den delrapport och de två delstudier som publicerades under 2017 samt den delstudie som publicerades under 2018 utgör uppdragets kartläggning och analys. Denna slutrapport sammanfattar resultaten i delrapporten och de tre delstudierna och fokuserar på rekommendationer och förslag.

Ungdomspolitikens övergripande mål är att alla unga ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Etablering i arbetslivet är en viktig del av förutsättningarna för att detta mål ska nås. Samhället har ett stort ansvar att underlätta denna etablering – särskilt för unga med särskilda utmaningar. Myndigheten ser därför ett fortsatt tydligt behov av stöd och insatser för att underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden. Därför föreslår myndigheten att löpande anonymiserade uppföljningar av unga som varken arbetar eller studerar bör göras på individnivå, och att arbetsgivares behov av stöd för att anställa unga bör utredas.

Arbetet med regeringsuppdraget har genomförts inom avdelningen för utveckling och analys av Fabian Sjö, Sara Ström, Ali Abdelzadeh och Marcus Ohlström i samarbete med Pontus Ekstedt och Ulrika Hektor. Fabian Sjö var projektledare för delrapporterna och Sara Ström var projektledare för slutrapporten. Vi vill tacka Jessica Arvidsson, Martin Kvist, Jonas Olofsson, Joel Hedegaard, Martin Hugo och Eskil Wadensjö för deras bidrag till utredningens delstudier. Vi vill också tacka de informanter som deltagit i vår intervjustudie samt de aktörer som vi under utredningen har samverkat med.

Lena Nyberg, generaldirektör,
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
Stockholm september 2018

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
1 Ungas övergång från skola till arbetsliv	9
Ungas övergång är komplex	9
Fokus på unga som varken arbetar eller studerar	10
Mätmodeller och definitioner	12
2 Sammanfattning av uppdragets olika delstudier	13
Utbildning spelar roll	13
Tjejer studerar, killar arbetar	14
Vissa grupper har större svårigheter	15
Även föräldrars utbildning spelar roll	19
3 Bedömningar och förslag	20
Möjliggör anonymiserad individuppföljning av unga som varken arbetar eller studerar i syfte att öka kunskapen om gruppens villkor	22
Fördjupa kunskapen om arbetsgivares behov av stöd för att möjliggöra fler anställningar av unga som står långt från arbetsmarknaden.....	23
Individanpassa utbildningar för funktionsnedsatta med högfungerande autism ..	24
4 Uppdraget	26
5 Teknisk beskrivning av delrapporterna	27
Det stora steget	27
Nya nyanser av uvas	28
Utbildning som stödjande miljö.....	28
Hinder och möjligheter	28
6 Tabell och figur	29
7 Referenser	31

Bilaga 1: Samtliga förslag

Bilaga 2: Rapport om studiegång och autism

Sammanfattning

Våra delstudier visar tydligt att utbildning spelar roll för etableringen på arbetsmarknaden. Till exempel har unga som inte avslutat gymnasiet större risk att varken arbeta eller studera jämfört med unga som har avslutat gymnasiestudierna. Unga med en universitets- eller högskoleutbildning är i stor utsträckning etablerade på arbetsmarknaden efter avslutade studier (*Det stora steget*). Unga som gått ut gymnasiesärskolan möter däremot betydande svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden (*Nya nyanser av uvas*).

Våra delstudier visar också på olika sätt att utrikes födda och särskilt nyanlända har större svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden jämfört med unga som är födda i Sverige (*Det stora steget*, *Nya nyanser av uvas*, *Hinder och möjligheter*). Ytterligare en grupp som möter svårigheter vid etableringen är unga med funktionsnedsättningar (*Nya nyanser av uvas*, *Utbildning som stödjande miljö för deltagare med högfungerande autism*). Detta är också grupper som uppdraget enligt beskrivningen särskilt ska bidra till fördjupad kunskap om.

Slutligen visar våra delstudier att det finns ett samband mellan socioekonomisk bakgrund och risken att varken arbeta eller studera, eller omvänt sannolikheten att vara etablerad på arbetsmarknaden (*Det stora steget*). Unga med kortutbildade föräldrar löper större risk att varken arbeta eller studera jämfört med unga som har föräldrar med lång utbildning.

Mot bakgrund av de olika delstudiernas resultat lägger Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor två förslag för att underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor föreslår att:

- att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor ges i uppdrag att löpande bearbeta och analysera anonymiserad individbaserad statistik över unga som varken arbetar eller studerar 16–29 år, med övrig ungdomspopulation som jämförelsegrupp.
- att relevanta myndigheter ges i uppdrag att stödja den utsedda aktören och att tillhandahålla de uppgifter som behövs för att aktören ska kunna utföra sitt uppdrag.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor föreslår att:

- att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor ges i uppdrag att i samarbete med Arbetsförmedlingen och i samråd med arbetsmarknadens parter kartlägga arbetsgivares behov av kunskap kring anställningsstöd och relevanta regelverk samt om hur man bäst introducerar unga som står långt ifrån arbetsmarknaden och skapar goda arbetsmiljöer för unga med särskilda behov.
- att uppdraget ska mynna ut i förslag till hur Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter kan arbeta mer effektivt för att möta arbetsgivares behov av stöd och kunskap i syfte att möjliggöra fler anställningar av unga som står långt ifrån arbetsmarknaden.

Inledning

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor fick 2015 (regeringsbeslut 2015) i uppdrag av regeringen att göra en fördjupad analys av ungas övergång mellan skola och arbete. Enligt det kompletterande beslutet 2016 (regeringsbeslut 2016) ska analysen utgå från samtliga ungdomar och ha ett särskilt fokus på de grupper som identifieras ha stora problem vid etableringen på arbetsmarknaden. Den bör också bidra till fördjupad kunskap om unga kvinnors och mäns olika förutsättningar och villkoren för unga nyanlända och unga med funktionsnedsättning. Uppdraget syftar till att komplettera det statistiska måttet unga som varken arbetar eller studerar och öka träffsäkerheten i de policyåtgärder som riktas till gruppen. Detta är uppdragets slutrapport.

Uppdraget delrapporterades 2017 och 2018 genom fyra olika delstudier som på olika sätt besvarade uppdraget. Uppdragets olika delstudier visar, i linje med tidigare studier och forskning, att utbildning spelar stor roll för etableringen på arbetsmarknaden. Andelen som varken arbetar eller studerar är relativt stabil över tid, men det finns stora skillnader beroende på högsta utbildning. Skillnaderna mellan könen i andelen som varken arbetar eller studerar är förhållandevis liten. Däremot finns det ett mönster att tjejer studerar och killar arbetar. Som även tidigare studier visat har vissa grupper särskilda svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden: kortutbildade, utrikes födda och särskilt nyanlända och unga med en funktionsnedsättning som medför en nedsatt arbetsförmåga.

Denna slutrapport sammanfattar de fyra delrapporterna. Slutrapportens fokus ligger på förslag och rekommendationer. Alla delrapporter finns tillgängliga som pdf-dokument på www.mucf.se. En samlad teknisk beskrivning av de olika delrapporterna med antal svarande etcetera finns i Bilaga 2. Tre viktiga grupper som inte analyserats inom ramarna för detta uppdrag är unga hbtq-personer, unga föräldrar och unga med psykisk ohälsa. För en analys av unga hbtq-personers etablering på arbetsmarknaden, se Fokus 17, del 3 (MUCF 2017a), och för olika rapporter om unga föräldrar se Ungdomsstyrelsen 2008, 2009 och 2012a. I rapporten Modell för stöd till unga med psykisk ohälsa som varken arbetar eller studerar (MUCF 2015) diskuteras framgångsfaktorer i arbetet med unga med psykisk ohälsa som varken arbetar eller studerar.

- Med hjälp av registerdata studerar vi i delrapporten *Det stora steget* övergångarna från grundskola, gymnasieskola, folkhögskola, yrkeshögskola, högskola och gymnasiesärskola till arbetsliv, studier och till en tillvaro där den unge varken arbetar eller studerar. Vi beskriver även kort övergångarna från sfi och komvux. Analysen bygger på ett antal födelsekohorter och år. Den använder beskrivande statistik och statistiska modeller som kontrollerar för (rensar påverkan av) en rad olika faktorer.
- I delrapporten *Nya nyanser av uvas* använder forskaren Jessica Arvidsson vid Halmstad Högskola ett unikt material över elever i gymnasiesärskolan (HURPID). Syftet med delrapporten är att beskriva övergången från gymnasiesärskolan till olika etableringsformer ett antal år efter utbildningens slut.
- Delrapporten *Utbildning som stödjande miljö för deltagare med högfungerande autism* av Martin Hugo och Joel Hedegaard vid Jönköping University beskriver hur deltagare med högfungerande autism på folkhögskola upplever mötet med folkhögskolan och deras tidigare erfarenheter av skolgången. Analysen bygger på kvalitativa intervjuer.
- Forskarna Martin Kvist och Jonas Olofsson vid Malmö Universitet beskriver i delrapporten *Hinder och möjligheter* ungas övergång från skola till arbetsliv i de tre kommunerna Ljusnarsberg, Malmö och Växjö. Analysen bygger på kvalitativa intervjuer.

1 Ungas övergång från skola till arbetsliv

Ungas övergång är komplex

Ungas övergång från skola till arbetsliv är ett viktigt steg i processen att etablera sig i samhället och bli vuxen. Genom att etablera sig på arbetsmarknaden får den unge en egen inkomst som i sin tur ger större möjligheter att till exempel flytta hemifrån och bilda familj. Övergången från skola till arbetsliv kan ske från flera olika skolformer. Det är en förhållandevis liten andel unga som inte avslutar grundskolan. De flesta som går ut grundskolan fortsätter sedan till gymnasieskolan. Men övergången från gymnasieskolan och de eftergymnasiala skolformerna är mer öppen och osäker.

Övergången från skola till arbetsliv är en komplex process som påverkas av många olika faktorer. Hur lång tid processen tar varierar mellan olika individer och mellan olika tidsperioder. Tiden för övergången mellan skola och arbetsliv har ökat under de senaste decennierna (SOU 2013:74). Etableringsåldern brukar definieras som när 75 procent av en årskull (födelsekohort) är sysselsatt. Etableringsåldern ökade från 21 år 1990 till 29 år 1998 men har sedan dess sjunkit och stabiliserats runt 26 år (Alecta 2014). En förklaring till den kraftiga ökningen under 1990-talet var den ekonomiska kris landet befann sig i. Ytterligare en förklaring till den höjda etableringsåldern är utbyggnaden av eftergymnasiala utbildningar, som tog fart under krisåren på 1990-talet. Den ekonomiska konjunkturen och politiska beslut är alltså några av de faktorer som kan påverka ungas övergång från skola till arbetsliv.

Ungas övergång mellan skola och arbetsliv har också alltmer kommit att karaktäriseras av en period av pendling mellan arbete och arbetslöshet innan en fast etablering på arbetsmarknaden – så kallad jojo-etablering (Lidström 2009). De flesta unga som klarar sina studier har inte stora etableringssvårigheter även om etableringsprocessen kan ta några år. Istället pekar forskning och statistik på att de som har störst etableringssvårigheter är de som inte klarar studiemålen. Detta verkar bland annat gälla de som inte gått ut gymnasiet (Temagruppen Unga i arbetslivet 2014, SKL 2015). Det är också välbelagt i tidigare studier att utrikes födda och individer med funktionsnedsättningar har särskilda etableringssvårigheter (Ungdomsstyrelsen 2012b, Engdahl & Forslund 2015).

Att som ung avsluta en utbildning och sedan försöka etablera sig på arbetsmarknaden är en komplex process där ett flertal olika faktorer och aktörer ofta är inblandade. Dessa faktorer och aktörer kan också skilja sig åt beroende på vilken utbildningsform individen lämnar och hur väl hen har lyckats i skolan. Till faktorer med stor relevans för ungas etablering på arbetsmarknaden hör till exempel de lagar och regler som reglerar arbetsmarknaden. Även politiska beslut och åtgärder kan påverka ungas etablering. Unga möter i olika stor utsträckning aktörer under etableringsprocessen. De flesta unga möter studie- och yrkesvägledare (SYV). I regel har unga också ett socialt nätverk, även om det kan se ut på olika sätt och vara av olika stor omfattning. Unga som söker jobb möter arbetsgivare och kanske också arbetsförmedlingen. En del unga är i behov av särskilt stöd från till exempel elevhälsan, habilitering eller samordningsförbund (FINSAM). Oavsett behov av stöd kommer många också i kontakt med civilsamhället på olika sätt.

Fokus på unga som varken arbetar eller studerar

Ungas etablering i arbetslivet är en av regeringens mest prioriterade frågor. I regeringens strategi *Vägar framåt – strategi för unga som varken arbetar eller studerar* (regeringen 2015) beskrivs en rad åtgärder som syftar till att förbättra möjligheterna att etablera sig i arbets- och samhällslivet för de unga som står längst ifrån arbetsmarknaden. Åtgärderna riktar sig huvudsakligen till unga mellan 15 och 25 år, och fokuserar på en ökad samverkan mellan berörda aktörer, ökad kunskap om unga som varken arbetar eller studerar samt insatser riktade direkt till målgruppen.

Regeringen inrättade 2015 (utökat uppdrag 2018) Delegationen unga och nyanlända till arbete (Dua) som har regeringens uppdrag att främja statlig och kommunal samverkan och utvecklandet av nya samverkansformer i syfte att effektivisera unga och nyanländas etablering i arbetslivet. Delegationen beslutar om statsbidrag för att främja överenskommelser om fördjupad samverkan mellan kommuner och Arbetsförmedlingen. Uppdraget ska slutredovisas 28 februari 2021.

Regeringen tillsatte också hösten 2015 en nationell samordnare för unga som varken arbetar eller studerar. Samordnarens uppdrag är att främja samverkan kring insatser för unga som varken arbetar eller studerar mellan olika aktörer på nationell, regional och lokal nivå. Fokus ligger på samordning kring unga som varken arbetar eller studerar och på att samla och analysera kunskap om insatser till unga. Samordnarens uppdrag slutredovisades den 28 februari 2018.

Enligt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors dåvarande instruktion (SFS 2015:49, 3§) ska myndigheten ”inom ramen för sina uppgifter utifrån ungdomars olika förutsättningar och levnadsvillkor bidra till ungdomars etablering i arbets- och samhällslivet”. Myndigheten har inom ramen för regeringens strategi fått fler uppdrag.

- Ett uppdrag syftar till att utveckla samverkan kring unga som varken arbetar eller studerar och som har psykisk ohälsa.
- Inom ytterligare ett uppdrag ska myndigheten fördela statsbidrag för att starta nya eller utveckla redan befintliga samverkansmodeller där kommunernas olika förvaltningar, landstingen, statliga myndigheter, näringslivet och det civila samhället kan samverka för att stärka etableringen i arbets- och samhällslivet för unga som varken arbetar eller studerar.
- Myndighetens tredje uppdrag inom strategin är denna fördjupade analys av ungas övergång från skola till arbetsliv. Utöver uppdragsformuleringen i myndighetens regleringsbrev, som redogjordes för inledningsvis i denna slutrapport, uttrycks i regeringens strategi att ”analysen ska baseras på registerstudier och annan relevant empiri och fungera som ett komplement till Statistiska centralbyråns NEET-indikator” (regeringens strategi 2015, sidan 23). I utredningen *Unga som varken arbetar eller studerar – statistik, stöd och samverkan* (SOU 2013:74) föreslogs att myndigheten skulle få i uppdrag att löpande redovisa utvecklingen av ungas övergång mellan skola och arbetsliv. Förslaget i utredningen har många likheter med det regeringsuppdrag som här slutredovisas.

Sen uppdraget som härmed slutredovisas har Myndigheten för Ungdoms- och civilsamhällesfrågor även fått följande uppdrag:

Regeringsbeslut

2018-03-01 U2017/04044/UF (delvis) U2018/00951/UF

att stödja aktörer som arbetar med unga som varken arbetar eller studerar

Regeringens beslut

- Regeringen ger Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) i uppdrag att stödja de aktörer, i första hand kommuner, som arbetar i verksamheter som bidrar till etablering av unga som varken arbetar eller studerar. MUCF ska stödja lokal organisations- och verksamhetsutveckling så att förutsättningar skapas för att ge unga som varken arbetar eller studerar ett tidigt och samordnat stöd. MUCF ska även utgöra ett informations- och kunskapsstöd i frågor som rör unga som varken arbetar eller studerar.
- MUCF ska inleda uppdraget med att sammanställa såväl myndighetens egna som andra aktörers erfarenheter från arbete med unga som varken arbetar eller studerar för att därigenom kunna precisera hur uppdraget ska genomföras i syfte att nå önskade resultat.
- MUCF ska löpande informera Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) om uppdragets genomförande. En redovisning av uppdragets inledande del ska lämnas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 15 april 2019 och en slutredovisning ska lämnas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 15 december 2021.

Ett antal andra myndigheter gör också studier av övergångar mellan olika skolformer och arbetslivet. De olika skolformernas ansvariga myndigheter (Skolverket, Myndigheten för yrkeshögskolan, Universitetskanslersämbetet och Folkbildningsrådet) gör alla återkommande uppföljningar av de elever och studenter som lämnar utbildningarna. Även Statistiska centralbyrån (SCB), Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi (ESO), Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) och Sveriges kommuner och landsting (SKL) har gjort övergångsstudier de senaste åren. Det unika med denna övergångsstudie är att den täcker många olika skolformer, att den omfattar ett stort tidsspann och att den omfattar ett antal födelsekohorter.

Unga som varken arbetar eller studerar är alltså i fokus för en rad olika aktörer. Därmed finns det också ett antal förslag riktade till regeringen hur etableringen för denna grupp kan underlättas. Detta ska tas i beaktande vid läsningen av uppdragets förslag och rekommendationer nedan.

Mätmodeller och definitioner

Diskussioner om ungas etablering på arbetsmarknaden handlar också om motsatsen: att inte vara etablerad på arbetsmarknaden. Flera rapporter (jfr Arbetsförmedlingen 2016; Engdahl & Forslund 2015) ifrågasätter arbetslöshetsmåtts lämplighet för att beskriva ungas etablering på arbetsmarknaden. Arbetslöshet mäts som den procentuella andelen arbetslösa av antalet personer som ingår i arbetskraften. Det innebär att till exempel studenter som söker arbete ingår i arbetskraften.

Temagruppen Unga i arbetslivet, som fanns åren 2009-2017, tog i samarbete med bland andra Statistiska centralbyrån och Arbetsförmedlingen fram ett mått som beskriver gruppen unga som varken arbetar eller studerar (uvas). Måttets internationella motsvarighet brukar benämnas NEET (not in education, employment or training). Temagruppens uvas-mått bygger helt på registerdata, till skillnad från Statistiska centralbyråns uvas-mått som baseras på Arbetskraftsundersökningarna (AKU) vilket är en urvalsundersökning. I de statistiska analyserna för detta regeringsuppdrag har Temagruppens uvas-modell använts. Definitionen på etablerad på arbetsmarknaden är att individen har en arbetsinkomst (årsinkomst) på minst 174 200 kronor (2012). För en närmare beskrivning av måtten, se *Det stora steget*.

2 Sammanfattning av uppdragets olika delstudier

I detta kapitel görs en sammanfattning av huvudresultaten i uppdragets olika delstudier. Inledningsvis beskrivs de övergripande resultaten om utbildningens betydelse för etablering på arbetsmarknaden och skillnader mellan tjejer och killar (kön definieras som juridiskt kön) i etablering och att varken arbeta eller studera. Efter det följer sammanfattningar av delstudiernas resultat kategoriserade utifrån särskilda svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Sammanfattningen av uppdragets olika delrapporter avslutas med en beskrivning av olika bakgrundsfaktors betydelse för ungas etablering på arbetsmarknaden.

Analyserna i *Det stora steget* och *Nya nyanser av uvas* bygger både på beskrivande statistik och på statistiska modeller som gör det möjligt att kontrollera för (rensa bort effekten av) olika relevanta faktorer. Därför är det möjligt att utifrån analyserna uttala sig om sambanden mellan olika bakgrundsfaktorer (till exempel födelsebakgrund och föräldrars utbildning) och sannolikheten till etablering på arbetsmarknaden. För de huvudsakliga resultaten i *Det stora steget* i tabell- och figurform, se Bilaga 6.

Utbildning spelar roll

I delrapporten *Det stora steget* kunde vi visa att utbildning spelar roll för individers etablering på arbetsmarknaden. Slutsatsen gäller såväl utbildningsnivå som att ha slutfört en utbildning. För att underlätta jämförelsen utgår vi från födelsekohorten 1984 och etablering vid 29 års ålder. Den största andelen etablerade vid 29 års ålder (82 procent) finns i gruppen som genomgått en högskoleutbildning. Bland unga som gått i gymnasieskola är det i samma ålder 74 procent som arbetar. Även bland de som gått yrkeshögskola är andelen som är etablerade på arbetsmarknaden vid 29 års ålder 74 procent. Motsvarande andel bland dem som genomfört en folkhögskoleutbildning är 39 procent. Unga som går ut gymnasiesärskolan möter betydande etableringssvårigheter. Vid 27 års ålder är det 18 procent som är etablerade på arbetsmarknaden.

Andelen unga som varken arbetar eller studerar är till stora delar en spegel av andelen som är etablerade på arbetsmarknaden. Bland unga som gått ut grundskola och gymnasium med behörighet till högre utbildningar och inte minst de som genomfört yrkes- och högskoleutbildningar är andelen som varken arbetar eller studerar jämförelsevis låg (under 10 procent). För gruppen som genomfört en folkhögskoleutbildning är dock andelen som varken arbetar eller studerar fortsatt hög vid 29 års ålder (drygt 15 procent). Vid tolkningen av detta ska dock hänsyn tas till folkhögskolans bredd av kurser. Även tidigare rapporter och forskning har visat att gymnasieutbildning är en vattendelare. Det avgörande verkar inte vara betygen, utan att individen har klarat av att genomföra en hel gymnasieutbildning (SKL 2015).

Runt 20-årsåldern är det vanligare att studera än att arbeta. Andelen som studerar minskar med ökad ålder, oavsett vilken skolform vi studerar. Unga som genomfört en folkhögskoleutbildning är den grupp som vid 29 års ålder i störst utsträckning fortfarande studerar (21 procent).

För att studera utvecklingen av ungas övergång från skola till arbetsliv över tid har vi jämfört olika ålderskohorter. Etableringsmönstret för de olika kohorterna är överlag likartat. Det finns dock några skillnader. Den tydligaste är att kohorten född 1981 har haft något svårare att etablera sig jämfört med kohorterna födda 1984 och 1987. Att olika födelsekohorter klarar sig olika bra på arbetsmarknaden kan ha flera orsaker, till exempel den ekonomiska konjunkturen och kohortens storlek.

- Utbildning spelar roll för individens etablering på arbetsmarknaden.
- Både utbildningsnivå och att ha slutfört en utbildning spelar roll.
- Universitets- och högskolestudier leder ofta till etablering.
- Unga som går ut gymnasiesärskolan möter stora svårigheter.

Tjejer studerar, killar arbetar

Uppdragets delrapport *Det stora steget* visar att oavsett utbildningsform är det en mindre andel tjejer än killar som är etablerade på arbetsmarknaden. Skillnaden kan delvis förklaras med att tjejer i större utsträckning än killar studerar. Men även vid 29 års ålder, då de flesta har studerat klart, finns det skillnader mellan könen. Skillnaden mellan tjejer och killar att vara etablerad på arbetsmarknaden efter genomgången utbildning är särskilt stor bland dem som tagit en examen från yrkeshögskolan. I gruppen som gått en folkhögskoleutbildning är skillnaden i sannolikheten att vara etablerad på arbetsmarknaden liten.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har regeringens uppdrag att löpande redovisa ungdomsindikatorer (se www.ungidag.se). Indikatorerna visar att tjejer generellt lyckas bättre än killar i skolan. Det är en större andel tjejer som går ut såväl grundskola som gymnasieskola med behörighet till högre utbildningar. Skillnaden i behörighet till högskolestudier är särskilt stor (17 procentenheter). Skillnaden mellan könen har ökat avsevärt sedan den nya läroplanen Lgy 11 och sedan högskolebehörighet blev obligatorisk endast på högskoleförberedande program (Skolverket 2011). Analysen i *Det stora steget* visar dock att tjejernas bättre studieresultat inte automatiskt innebär en högre grad av etablering på arbetsmarknaden.

Den brist på jämställdhet som fortfarande finns i samhället kan begränsa tjejers och killars handlingsutrymme på många sätt. Till exempel möter tjejer och killar skilda förväntningar i skolan, både från personal och från andra elever. Detta riskerar att förstärka skillnaderna mellan könen och vidmakthålla de könsstereotypa val som många elever gör både i studier och i arbetslivet. Intervjustudien *Hinder och möjligheter* visar att det ibland kan vara svårt att se bortom kön när olika insatser diskuteras och vägen till arbetsmarknaden ska pekas ut. Det kan till exempel handla om att tjejer och killar i samtal med studie- och yrkesvägledare uppmanas att söka könsstereotypa utbildningar.

I både intervjustudien *Hinder och möjligheter* och i vår registerstudie *Det stora steget* framgår det tydligt att både tjejer och killar kan ha etableringssvårigheter. I regel klarar sig tjejer bättre än killar i skolan och det är välbelagt att utbildning har stor betydelse. Mot denna bakgrund menar å ena sidan en del av de intervjuade aktörerna att tjejer ofta har lättare att etablera sig. Å andra sidan beskrivs också hur de tjejer som står längst bort från arbetsmarknaden många gånger befinner sig i en allvarligare situation än killar i motsvarande situation.

Intervjustudien beskriver också att det kan vara svårare att komma i kontakt med unga tjejer än unga killar som står långt från arbetsmarknaden. Till exempel berättar en respondent att killar oftare än tjejer befinner sig i det offentliga rummet, vilket är en av orsakerna till att killar är lättare att få kontakt med. Andra respondenter menar att tjejer oftare än killar befinner sig i hemmet för att ta hand om egna barn eller andra anhöriga. Några menar också att de tjejer myndigheterna väl kommer i kontakt med ändå inte får det stöd de är i behov av. En av anledningarna anses vara att tjejer inte tar lika mycket plats som killar och inte är lika utåtagerande. Som en konsekvens av detta finns det, enligt vissa aktörer, en risk att stöd och insatser i för stor utsträckning utvecklas och anpassas efter killars behov.

- Oavsett utbildningsform är en större andel killar än tjejer etablerade på arbetsmarknaden.
- Oavsett utbildningsform är det en större andel tjejer än killar som studerar.
- Tjejer som står långt från arbetsmarknaden är ofta i en allvarlig situation.

Vissa grupper har större svårigheter

Enligt uppdraget bör analysen av ungas övergång mellan skola och arbetsliv ha ett fokus på de grupper som identifieras ha stora problem vid etableringen på arbetsmarknaden. Särskilt ska analysen bidra till fördjupad kunskap om villkoren för unga kvinnor och män samt för unga nyanlända och unga med funktionsnedsättning. I det följande redogörs för delstudierna *Nya nyanser av uvas*, som fokuserar på övergången från gymnasiesärskola och *Utbildning som stödjande miljö*, som studerar villkoren för unga med högfungerande autism som studerar på folkhögskola, samt analyser av unga födda utanför Sverige och särskilt nyanlända från delrapporterna *Det stora steget* och *Hinder och möjligheter*.

För att underlätta ungas övergångar från skola till arbetsliv behöver kunskapen om de riskfaktorer som begränsar ungas möjligheter öka. Då ökar också möjligheten att kunna ge mer verkningsfulla åtgärder för att underlätta övergångarna. Samtidigt bör kategoriseringar av mer utsatta individer göras med försiktighet, eftersom ingen ung människa hör till enbart en grupp. Det finns alltid en risk att kategorisera unga individer och placera in dem i fack som de själva kanske inte känner sig hemma i. En sådan kategorisering kan leda till stigmatisering, vilket snarare kan förvärra situationen istället för att förbättra den. Till exempel är att varken arbeta eller studera förhoppningsvis en övergående fas och inte en egenskap.

Med dessa invändningar är det dock viktigt att öka kunskapen om vilka grupper som har särskilda etableringssvårigheter och vilka faktorer som påverkar ungas möjligheter att etablera sig.

Utrikes födda missgynnade på flera fronter

Registerstudien *Det stora steget* visar att utrikes födda har en lägre sannolikhet att vara etablerade på arbetsmarknaden och en högre sannolikhet att varken arbeta eller studera jämfört med inrikes födda. Detta gäller oavsett utbildningsform. Bland de eftergymnasiala utbildningarna är skillnaderna mellan utrikes och inrikes födda något mindre. Skillnaden mellan utrikes och inrikes födda i etablering på arbetsmarknaden minskar alltså med högre utbildning. Analysen sträcker sig fram till 2013.

Det finns flera tänkbara orsaker till etableringssvårigheterna bland utrikes födda: till exempel sämre skolresultat, diskriminering på arbetsmarknaden, avsaknad av resursstarka nätverk och den karriärvägledning en individ får. För en djupare diskussion av tänkbara orsaker, se *Det stora steget* och Behtoui 2006, Bursell 2012, Carlsson & Rooth 2007, Hertzberg 2003, SOU 2006:79, Åslund et al. 2006.

För unga som nyligen kommit till Sverige är möjligheterna att etablera sig på arbetsmarknaden förknippade med ännu större utmaningar. I registerstudien *Det stora steget* definieras nyanländ som att individen vid mättillfället (när hen avslutat en skolform alternativt vid 25 års ålder) har varit folkbokförd i landet högst fyra år. Den stora flyktingströmmen 2015 finns därmed inte med i vårt material, som sträcker sig fram till 2013. Trots att de senaste årens stora flyktingmottagande inte finns med, framkommer det ändå stora skillnader i etablering på arbetsmarknaden mellan unga som är nyanlända och unga inrikes födda såväl som unga utrikes födda som varit i Sverige en längre tid. Nyanlända har mycket större sannolikhet att höra till gruppen som varken arbetar eller studerar, och en betydligt lägre sannolikhet att vara etablerade på arbetsmarknaden. I regel har nyanlända tjejer svårare att etablera sig än nyanlända killar. Det kan bland annat bero på att tjejerna ofta har lägre utbildning och mindre arbetslivserfarenhet från hemlandet (SOU 2012:69).

För en mer utvecklad diskussion om nyanlända, se *Det stora steget* och *Fokus 16 Unga nyanländas etablering* (MUCF 2016a).

- Utrikes födda är i mindre utsträckning etablerade på arbetsmarknaden jämfört med inrikes födda.
- Utrikes födda varken arbetar eller studerar i större utsträckning jämfört med inrikes födda.

Få unga från gymnasiesärskolan i arbete

Unga vuxna som har gått i gymnasiesärskolan är en av de grupper i dagens samhälle som möter allra störst utmaningar när det gäller etablering på arbetsmarknaden efter skoltiden. Särskolan finns till för följande grupper som inte kan antas nå upp till kunskapskraven i grund- eller gymnasieskolan (skollag 1985:1100, 2010:800):

- unga med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder på grund av hjärnskada, föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom.
- unga med autism alternativt autismliknande tillstånd.

Delrapporten *Nya nyanser av uvas*, som gjordes av forskaren Jessica Arvidsson vid Halmstad Högskola för uppdragets räkning, beskriver övergången från gymnasiesärskolan till olika etableringsformer ett antal år efter utbildningens slut. Analyserna omfattar totalt 2 578 individer födda något av åren 1981, 1984 och 1986 och som har avslutat en gymnasiesärskoleutbildning.

Av de som ingick i studien var det 67,8 procent som varken arbetade eller studerade 2011. Det kan jämföras med 12,9 procent i hela ungdomsbefolkningen 25-29 år. Av dem födda 1984 var det vid 25 års ålder (2009) 14,2 procent som hade ett arbete. Sannolikheten att vara i arbete är störst bland män, men andelen som arbetar ökar med ökad ålder bland både kvinnor och män. En jämförelse av de tre olika födelsekohorterna visar också att andelen som är etablerade på arbetsmarknaden ökar över tid. Med andra ord är en större andel av kohorten född 1986 etablerade jämfört med kohorten född 1981. Sannolikheten att ha ett arbete är störst bland de personer som bor i kommungrupper som inte inkluderar de största städerna i Sverige eller de allra mest glesbefolkade kommunerna.

Gymnasiesärskolan ger varken formell yrkesbehörighet eller högskolebehörighet. Det är därför inte överraskande att en så stor del andel av de som avslutat gymnasiesärskolan varken arbetar eller studerar. Men det är ändå en anmärkningsvärt stor grupp unga som möter betydande utmaningar när det gäller strukturella förutsättningar för etablering på arbetsmarknaden. På grund av varierande individuella förutsättningar bland unga som gått i gymnasiesärskolan är ett arbete inte aktuellt för alla, men för en betydligt större andel än de som finns på arbetsmarknaden idag.

Det finns inte någon egentlig registerdata över barn och unga som går i särskolan och gymnasiesärskolan. Rapporten *Nya nyanser av uvas* bygger på statistik sammanställd av forskaren Jessica Arvidsson. Det finns ett stort behov av att löpande kunna följa upp de som avslutat gymnasiesärskolan. Dessutom finns ett behov av att utveckla uvas-måttet så att det även omfattar unga som varken arbetar eller studerar och som inte heller har daglig verksamhet. Se en fördjupad diskussion om detta i rapporten *Nya nyanser av uvas*.

- Två tredjedelar av de som gått ut gymnasiesärskolan varken arbetar eller studerar.
- Det är vanligare att arbeta bland killar som gått ut gymnasiesärskolan än det är bland tjejer.

Folkhögskolan är en stödjande miljö

I delrapporten *Utbildning som stödjande miljö för deltagare med högfungerande autism* ger forskarna Martin Hugo och Joel Hedegaard vid Jönköping University en röst åt unga vuxna med hög fungerande autism genom att beskriva hur de har upplevt mötet med grundskolan, gymnasiet och folkhögskolan. Författarna identifierade 34 folkhögskolor med kurser och utbildningslinjer för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, varav fem hade specifika inriktningar för deltagare med högfungerande autism.

Resultaten visar att deltagarna känner sig sedda, bekräftade och förstådda på folkhögskolan. Många upplever för första gången i utbildningssystemet att undervisningen är anpassad för dem och att de kan lyckas i sina studier. Deltagarna har bristande arbetslivserfarenhet. Bara ett fåtal har haft arbete längre än tre månader. Att klara av ett arbete eller studera på universitet upplevs som betydligt svårare än att fungera i grundskolan och gymnasiet. En rimlig förklaring är att stödfunktioner i arbetslivet och vid universitet inte finns i samma utsträckning som i grundskolan och på gymnasiet. Mycket få av deltagarna hade en klar bild av vad de vill göra med sina liv efter folkhögskolan. De flesta hade inga tankar om vare sig någon lämplig utbildning eller något specifikt arbete.

- Undervisningen på folkhögskolorna som studerats är anpassad för unga med högfungerande autism.
- Många unga som läser de studerade utbildningarna på folkhögskola känner sig sedda, bekräftade och förstådda.

Unga i olika kommuner ganska lika

Delstudien *Hinder och möjligheter* av forskarna Martin Kvist och Jonas Olofsson vid Malmö Universitet syftar till att djupare förstå de utmaningar, hinder och möjligheter som unga med etableringssvårigheter möter. Studien bygger på kvalitativa intervjuer med unga och representanter för aktörer som har relevans för ungas etableringsmöjligheter. Intervjuerna har genomförts i de tre kommunerna Malmö, Växjö och Ljusnarsberg. Studien ger därmed också en bild av skillnader i etableringsförutsättningar beroende på boendeort.

När studiens unga respondenter beskriver upplevelsen av att vara arbetslös, görs det i termer av tristess, hopplöshet och känslan av att ha misslyckats. Ibland är den känslan kopplad till att inte ha tagit sig igenom utbildningssystemet. Andra gånger är den mer diffus och kopplad till en frustration av att inte ha lyckats få ett jobb trots att man uppger sig ha både arbetslivserfarenhet och rätt utbildningsnivå. Även om det är svårt att peka ut en enskild faktor, så verkar utbildning i hög grad vara avgörande för ungas möjligheter att få jobb. Andra faktorer som intervjupersonerna lyfter fram kan kopplas till sociala problem, samt sociala nätverk som är svagt utvecklade ur etableringssynpunkt. Unga med utländsk bakgrund uppfattas också möta särskilda utmaningar. En del av aktörerna som intervjuats menar även att det är särskilt svårt att nå tjejer som står långt från arbetsmarknaden.

Trots många likheter finns det också skillnader mellan kommunerna i intervjustudien. Skillnaderna rör bland annat synen på utbildningens betydelse för möjligheten att få ett arbete. I Växjö och Malmö betonas inte utbildningens innehåll i lika stor utsträckning som i Ljusnarsberg. Där talar respondenterna snarare om vikten av att ha uppnått en viss utbildningsnivå (gymnasieutbildning) för att en etablering på arbetsmarknaden överhuvudtaget ska vara aktuell.

Intervjupersonerna identifierar flera olika förutsättningar för att öka ungas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden: tidiga insatser, individanpassade insatser, samverkan mellan relevanta aktörer, och att underlätta för arbetsgivare att anställa unga. Ytterligare aktörer relevanta för ungas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden kommer från civilsamhället. För en fördjupad diskussion, se delrapporten *Hinder och möjligheter*.

- Unga beskriver arbetslöshet i termer av tristess, hopplöshet och en känsla av misslyckande.
- Utbildning verkar vara avgörande för ungas möjligheter att få arbete.

Även föräldrars utbildning spelar roll

Av registerstudien *Det stora steget* framgår att föräldrarnas bakgrund har betydelse för ungas etablering. Vid 26 års ålder är sannolikheten att vara etablerad på arbetsmarknaden mindre för dem vars föräldrar har en högre utbildning jämfört med dem som har kortutbildade föräldrar. Men vid samma ålder är sannolikheten att studera betydligt större för dem med föräldrar som har en gymnasial utbildning eller högre. Detta gäller oavsett vilken skolform vi studerar, och är särskilt tydligt för dem som har föräldrar med en eftergymnasial utbildning som är 3 år eller längre. Unga med föräldrar som har en eftergymnasial utbildning har dessutom lägre sannolikhet att varken arbeta eller studera jämfört med unga vars föräldrar har en förgymnasial utbildning.

Dessa resultat är i linje med en rad andra rapporter (jfr Temagruppen Unga i arbetslivet 2014, Universitetskanslerämbetet 2016, Statistiska centralbyrån 2016). Det är inte bara föräldrarnas utbildningsnivå som kan påverka ungas studier och etablering. Myndigheten visade i rapporten *Fokus 08* även på sambandet mellan elevers studieresultat och föräldrarnas anknytning till arbetsmarknaden samt deras disponibla inkomst (Ungdomsstyrelsen 2008).

- Unga med högutbildade föräldrar fortsätter i större utsträckning att studera än unga med kortutbildade föräldrar.
- Unga med kortutbildade föräldrar löper större risk att varken arbeta eller studera jämfört med unga som har föräldrar med eftergymnasial utbildning.

3 Bedömningar och förslag

Enligt uppdraget ska Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor lämna förslag på åtgärder som underlättar ungas övergång mellan skola och arbetsliv. Uppdraget syftar också till att komplettera indikatorn unga som varken arbetar eller studerar och öka träffsäkerheten i de policyåtgärder som riktas till målgruppen.

Ungas etablering på arbetsmarknaden hör till regeringens mest prioriterade frågor. Regeringen har sedan 2015 en särskild strategi för unga som varken arbetar eller studerar, inrättade en särskild delegation (Dua) 2015 och tillsatte hösten 2015 en samordnare för gruppen. Utöver detta har regeringen också gett flera uppdrag om ungas etablering till olika myndigheter, bland annat flera uppdrag till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Mot denna bakgrund kan vi konstatera att ett antal olika förslag och rekommendationer för att underlätta ungas övergång från skola till arbetsliv har lagts och att ytterligare förslag är att vänta. Bland de som lagt förslag till regeringen märks bland andra Delegationen för unga och nyanlända till arbete (Dua) (Dua 2016, SOU 2017:19), Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar (SOU 2017:9) och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF 2016a, MUCF 2016b, MUCF 2017a, MUCF 2017b). Det går att urskilja flera tydliga spår i förslagen.

- Flera förslag handlar om samverkan mellan olika myndigheter, mellan myndigheter (bland annat Arbetsförmedlingen) och kommuner, och förbättrad samverkan inom kommuner (Dua 2016, SOU 2017:19). Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor föreslår att kommunerna bör ges ansvaret att samordna insatser för unga som varken arbetar eller studerar genom en-väg-inverksamheter (MUCF 2017b). Myndigheten föreslår också att kommunerna även får ansvar att samordna insatser för att främja arbetsmarknadsetableringen bland unga med funktionsnedsättning (MUCF 2017c). Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar föreslår att Skolverket, Socialstyrelsen och Arbetsförmedlingen ges i uppdrag att gemensamt identifiera och föreslå åtgärder där nationell samverkan mellan myndigheter kan bidra till bättre stöd till barn och unga i åldern 0 till 29 år som riskerar att få eller som har svårigheter i sin etablering i samhället.
- Ett antal förslag handlar om att underlätta etableringen för nyanlända och formerna för undervisning i och tillägnande av svenska som andraspråk. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor föreslår att insatser för unga inom etableringsuppdraget bör ha fokus på att de unga ska lära sig svenska, och att alla arbetspraktiker, prova-på-platser, arbetsträningar och liknande insatser ger deltagarna möjlighet att öva sin svenska. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor föreslår (MUCF 2016a) att myndigheten får i uppdrag att, tillsammans med andra relevanta aktörer, identifiera utsatta och resursstarka grupper bland unga nyanlända samt att utveckla ett stödmaterial riktat till arbetsförmedlingar, kommuner och regioner för att stärka dem i deras arbete med berörda grupper.

- Ytterligare ett spår är individanpassat stöd för unga som varken arbetar eller studerar och särskilt dem med en komplex problembild. Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar lägger en rad förslag i sitt betänkande (SOU 2018:12). Förslagen gäller bland annat en nationell etableringssamordnare för unga med funktionsnedsättning och en försöksverksamhet för ett sammanhängande stödsystem, som ska utgå från individens perspektiv, samordnat stöd och informationsutbyte där den personliga integriteten skyddas. Dua bedömer (SOU 2017:9) att insatser för att främja möjligheterna för unga med funktionsnedsättning att etablera sig på arbetsmarknaden bör prioriteras. Dua bedömer också att en översyn av uppföljningen av arbetsmarknadsetableringen i samma grupp bör göras.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ställer sig positiv till de förslag som lagts av andra aktörer, och lägger dessutom två egna förslag i denna slutrapport. De förslag som myndigheten presenterar tar sin utgångspunkt i delrapporterna som sammanfattats i denna slutrapport. Delrapporterna har tydligt visat att det finns flera grupper unga som har särskilda svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

Möjliggör anonymiserad individuppföljning av unga som varken arbetar eller studerar i syfte att öka kunskapen om gruppens villkor

Myndighetens bedömning

Under senare år har kunskapsläget om villkoren för unga som varken arbetar eller studerar förbättrats. De aggregerade indikatorer som vanligen används för att fånga gruppens villkor är dock trubbiga. De avspeglar inte heller i tillräckligt stor omfattning förhållandena på den lokala nivån. Myndigheten bedömer att en löpande anonymiserad uppföljning på individnivå av unga som varken arbetar eller studerar skulle möjliggöra fördjupade analyser och skapa ny, relevant kunskap om gruppens sammansättning och villkor på nationell, regional och lokal nivå. Att uppföljningen görs löpande gör det möjligt att studera eventuella förändringar i gruppens sammansättning över tid. Särskilt intressant är gruppen unga som varaktigt varken arbetar eller studerar. Det finns också möjlighet att kunna justera uvas-måttet så att unga som är folkbokförda i Sverige men som inte förmodas bo i landet tas i beaktande (Temagruppen Unga i arbetslivet 2017b). Uppföljningen skulle också kunna ligga till grund för effektutvärdering av policyinsatser på området.

Myndigheten föreslår

- att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ges i uppdrag att löpande, bearbeta och analysera anonymiserad individbaserad statistik över unga som varken arbetar eller studerar 16–29 år, med övrig ungdomspopulation som jämförelsegrupp.
- att relevanta myndigheter ges i uppdrag att stödja den utsedda aktören och att tillhandahålla de uppgifter som behövs för att aktören ska kunna utföra sitt uppdrag.

Motivering

Regeringen har i en särskild strategi identifierat insatser för unga som varken arbetar eller studerar som en särskilt prioriterad fråga inom ungdomspolitiken (regeringens strategi 2015). I Agenda 2030 anges dessutom att andelen unga som varken arbetar eller studerar ska minska väsentligt till 2020.¹ Utöver det finns starka samhällsekonomiska argument för att aktivt främja arbetslivsetableringen för unga vuxna som står utanför arbete och studier. Det ökar arbetskraftsutbudet och minskar samhällets kostnader för försörjningsstöd, vård med mera (Temagruppen Unga i arbetslivet 2013).

Som framgick av diskussionen ovan har under senare år flera aktörer haft i uppdrag att främja insatser för eller ta fram kunskap om unga som varken arbetar eller studerar. Det har resulterat i ett antal rapporter och förslag på åtgärder.

¹ www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/anstandiga-arbetsvillkor-och-ekonomisk-tillvaxt/, se delmål 8.6, 2017-09-28, kl. 9.30.

Fördjupa kunskapen om arbetsgivares behov av stöd för att möjliggöra fler anställningar av unga som står långt från arbetsmarknaden

Myndighetens bedömning

Flera tongivande aktörer har under senare år arbetat aktivt för att främja ungas etablering i arbetslivet, till exempel genom förbättrad samverkan och samordning och ökad kunskap om insatsers effektivitet och om ungas villkor och behov. Mindre har dock gjorts för att kartlägga arbetsgivares olika villkor eller behov av stöd för att möjliggöra fler anställningar av unga som står långt ifrån arbetsmarknaden. Myndigheten bedömer att fördjupad kunskap om arbetsgivares villkor och behov skulle skapa förutsättningar för mer effektiva insatser och ytterligare förbättrad samverkan och samordning.

Myndigheten föreslår

- att MUCF ges i uppdrag att i samarbete med Arbetsförmedlingen och i samråd med arbetsmarknadens parter och relevanta aktörer från civilsamhället kartlägga arbetsgivares behov av kunskap kring anställningsstöd och relevanta regelverk samt om hur man bäst introducerar unga som står långt ifrån arbetsmarknaden och skapar goda arbetsmiljöer för unga med särskilda behov.
- att uppdraget ska mynna ut i förslag till hur Arbetsförmedlingen och arbetsmarknadens parter kan arbeta mer effektivt för att möta arbetsgivares behov av stöd och kunskap i syfte att möjliggöra fler anställningar av unga som står långt ifrån arbetsmarknaden.

Motivering

Många aktörer har idag uppdrag att främja samverkan eller samordning kring unga som varken arbetar eller studerar, att öka kunskapen om gruppens villkor eller att på andra sätt främja ungas etablering. Exempel på sådana aktörer är Delegationen för unga och nyanlända till arbete, Arbetsförmedlingen och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor. Arbetsförmedlingen står inför en omorganisation som innebär att större vikt kommer läggas vid att stödja arbetsgivare. Det behövs en kartläggning av arbetsgivares villkor och behov av stöd. Det är välkänt att de statliga anställningsstöden ansetts krångliga. Regeringens beslut att förenkla stöden, presenterat i budgetpropositionen 2018, är därför välkommet (Prop 2018/17:1). Utredningar från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällefrågor och Temagruppen Unga i arbetslivet har dock indikerat att arbetsgivares behov av kunskap och stöd är större än så. Även kunskap om traineejobb och utbildningskontrakt, om turordningsregler, om språkstöd, om hur man bäst inkluderar unga med särskilda behov på en arbetsplats och hur man bäst introducerar unga som stått långt ifrån arbetsmarknaden brister. Detta såväl enligt arbetsgivare själva som enligt aktörer som möter arbetsgivare i sin verksamhet (Temagruppen Unga i arbetslivet 2017a, MUCF 2017c, samt delrapporten *Hinder och möjligheter*). Olika arbetsgivare kan också ha olika behov, och uppleva olika slags hinder för att anställa unga som varken arbetar eller studerar.

Myndigheten konstaterar att den kunskap och det stödmaterial som efterlyses i flera fall finns tillgängligt, till exempel genom Arbetsförmedlingens hemsida. Att myndigheten får upprepade indikationer på att kunskapsläget trots det brister antyder behov att vidareutveckla det stöd som ges samt att arbeta mer aktivt med tillgängliggörande och spridning.

Sammantagningsvis ser myndigheten ett behov av att förbättra kunskapsläget kring arbetsgivares villkor och behov av kunskap och stöd. Myndigheten bedömer att MUCFs tidigare kunskap på området tillsammans med dess breda ungdomspolitiska anslag gör MUCF till lämplig aktör att ansvara för uppdraget. Uppdraget ska genomföras i samarbete med Arbetsförmedlingen, dels för att ta tillvara på och bygga vidare på Arbetsförmedlingens kunskap på området och på det arbete som gjorts tidigare, dels för att säkerställa att de förslag som läggs på lämpligt sätt kan bäras vidare av Arbetsförmedlingen.

Arbetsmarknadens parter ska bjudas in att delta i utredningen i syfte att kommande uppdrag ska upplevas som relevanta av arbetsgivare och lokala fackföreningar.

Individanpassa utbildningar för funktionsnedsatta med högfungerande autism

Myndighetens bedömning

Resultaten av studien om personer med högfungerande autism på Folkhögskolor visar tydligt att anpassade utbildningar som denna för med sig positiva resultat för de individer som genomför den. Där möter deltagarna tydlighet, struktur, förutsägbarhet och upplever sig själva som förstådda, vilket är förutsättningar för gruppen att kunna tillgodogöra sig en utbildning. En del av anpassningarna behöver följa individerna till deras arbetsplatser för att de ska kunna fungera i arbetslivet. Följande har myndigheten identifierat för att unga vuxna med högfungerande autism ska kunna etablera sig på arbetsmarknaden

Myndigheten föreslår

- Anpassade anställningar med lägre krav på tempo och effektivitet för att öka de här arbetstagarnas möjligheter till arbete.
- Folkhögskolan bör erbjuda fler möjligheter till praktik på arbetsplatser, för deltagare på de studerade utbildningarna.

Motivering

För en stor del av den studerade gruppen krävs stora anpassningar för att det ska fungera på arbetsplatser och på arbetsmarknaden för dem. Många är individuella anpassningar som kan göras på arbetsplatsen och kan till exempel handla om att anpassa den fysiska arbetsmiljön, där möjlighet till enskilt arbete finns. Det behöver finnas struktur, tydlighet och förutsägbarhet i arbetsuppgifter och en arbetsledare/mentor som förstår individen.

Det behövs också anpassade anställningar för att ta tillvara de här arbetstagarna. Många i gruppen befinner sig långt ifrån att klara ett heltidsarbete på den reguljära arbetsmarknaden. De har aldrig haft ett arbete eller har slutat efter några dagar. De blir lätt stressade när de inte kan förutsäga vad som kommer att hända eller vid högt arbetstempo. Därför behövs arbeten som inte kräver så hög effektivitet, anpassade arbetstider och kortare arbetsdagar. Offentliga arbetsgivare kan vara föregångare och skapa fler anställningar utifrån de här förutsättningarna.

Folkhögskolan erbjuder en bra miljö för unga vuxna med högfungerade autism. De allra flesta deltagare i vår studie beskriver mötet med Folkhögskolan som enbart positivt.

Flera deltagare har visat oro att lämna miljön på Folkhögskolan som kännetecknas av trygghet och förutsägbarhet. Kontakten med det omgivande samhället kan behöva öka. Ett bra sätt att göra det på är genom att erbjuda ökade möjligheter till praktik under studietiden.

4 Uppdraget

Uppdraget enligt regleringsbrev 2016

Fördjupad analys av ungas övergång mellan skola och arbetsliv

MUCF ska i enlighet med uppdrag som gavs i regleringsbrev för budgetåret 2015 avseende Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor fortsatt analysera och redovisa utvecklingen av ungdomars övergång mellan skola och arbetsliv. Analysen bör ha ett ungdomsperspektiv, dvs. utgå från samtliga ungdomar och ha ett särskilt fokus på de grupper som identifieras ha stora problem vid etableringen på arbetsmarknaden. Analysen bör bidra till fördjupad kunskap om unga kvinnors och unga mäns olika förutsättningar och villkoren för unga nyanlända och unga med funktionsnedsättning, i enlighet med vad som framkommer i regeringens strategi för unga som varken arbetar eller studerar (U2015/05478/UF). Utöver detta ska MUCF utifrån analysen lämna förslag på åtgärder som underlättar ungas övergång mellan skola och arbetsliv.

I genomförandet av uppdraget ska MUCF samråda med Statistiska centralbyrån, Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten, Statens skolverk, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Brottsförebyggande rådet samt Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).

För uppdragets genomförande får MUCF disponera 1 500 000 kronor från utgiftsområde 17 anslaget 12:2 Bidrag till nationell och internationell ungdomsverksamhet, ap.9 MUCF Unga som varken arbetar eller studerar. Under förutsättning att riksdagen beviljar medel för ändamålet avser regeringen att avsätta medel för uppdraget även under 2017 och 2018.

Som en följd av att MUCF fortsatt ska analysera och redovisa utvecklingen av ungdomars övergång mellan skola och arbetsliv ändras datum för delrapport och slutrapport. En delrapport ska lämnas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 28 februari 2017. En slutrapport ska lämnas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 31 oktober 2018.

5 Teknisk beskrivning av delrapporterna

Det stora steget

I delrapporten *Det stora steget* ges en bred bild av ungas övergång mellan skola och arbetsliv baserad på registerdata för födelsekohorterna 1978, 1981, 1984, 1986, 1987 och 1990. För dessa kohorter har information om olika skolformer, etableringsgrad på arbetsmarknaden och fortsatta studier samt bakgrundsvariabler sammanställts. Datamaterialet täcker åren 2004-2013.

Materialet innehåller information om hela befolkningen för de födelsekohorter som ingår: det vill säga samtliga individer som var folkbokförda i Sverige åtminstone ett av de år som vi undersöker ingår i datamaterialet.

De register som används i datamaterialet är: registret över befolkningens utbildning (även kallat utbildningsregistret), Skolverkets elevregister, registret över totalbefolkningen, universitets- och högskoleregistret, folkhögskoleregistret, LISA (longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier). Uppgifter från Försäkringskassan används för att avgränsa UVAS-populationen åren 2004-2006.

För definitioner av etableringsmått och måttet unga som varken arbetar eller studerar, se *Det stora steget*.

Tabell 1. Skolformer och utfall av utbildningen i registerstudien Det stora steget.

Skolform	Utfall	Utfall	Utfall	Utfall
Grundskolan	Behörighet till gymnasieskolan (ja/nej)	Uppfyllt kunskapskraven i alla ämnen (ja/nej)		
Gymnasieskolan	Allmän behörighet till högskolan (ja/nej)	Studie- eller yrkesförberedande program		
Folkhögskolan	Utbildning på minst 150 dagar vid 25 års ålder	Allmän kurs (grundskolenivå eller gymnasienivå) vid 25 års ålder	Allmän kurs på gymnasienivå (fått/inte fått grundläggande behörighet) vid 25 års ålder	Särskild kurs (eftergymnasial/ ej eftergymnasial nivå) vid 25 års ålder
Yrkeshögskolan	Examen från yrkeshögskola vid 25 års ålder	SUN-inriktning pedagogik etc ¹ vid 25 års ålder	SUN-inriktning naturvetenskap etc ² vid 25 års ålder	
Högskola och universitet	Högskoleexamen eller minst 180 hp vid 25 års ålder, pedagogik etc ¹	Högskoleexamen eller minst 180 hp vid 25 års ålder, naturvetenskap etc ²	Högskoleexamen vid yrkesutbildning vid 25 års ålder	Högskoleexamen eller minst 180 hp vid 25 års ålder, generella utbildningar ³

¹ Pedagogik/Läroutbildning, Humaniora och konst Samhällsvetenskap, juridik, handel och administration

² Naturvetenskap, matematik och data, Teknik och tillverkning, Lant- och skogsbruk samt djursjukvård, Hälso- och sjukvård samt social omsorg, Tjänster

³ Generella utbildningar, inklusive konstnärliga utbildningar

Nya nyanser av uvas

Datamaterialet som används i delstudien *Nya nyanser av uvas* (Halmstad University on Pupils with Intellectual Disabilities, HURPID) har sammanställts av forskaren Jessica Arvidsson vid Halmstad Högskola. Materialet omfattar 2 587 individer födda något av åren 1981, 1984 eller 1986 som har avslutat en gymnasiesärskoleutbildning. I analyserna har ett särskilt fokus riktats mot kohorten född 1984.

HURPID har samkörts med de nationella registren Longitudinell Integrationsdatabas för Arbetsmarknads- och Sjukförsäkringsfrågor (LISA) och Registret över insatser enligt Lagen om Stöd och Service till vissa funktionshindrade (LSS-registret). Etisk godkännande av upprättandet av HURPID samt samkörningen mellan de tre registren har getts av Regionala Etikprövningsnämnden i Lund (Dnr 2011/326, Dnr 2011:782).

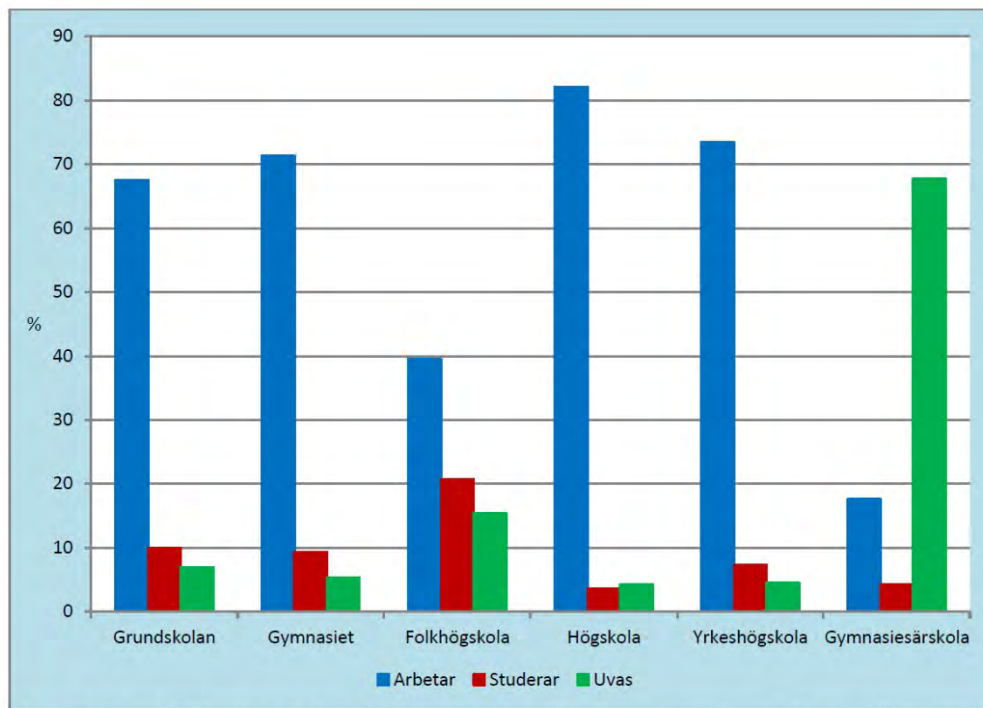
Utbildning som stödjande miljö

Delstudien *Utbildning som stödjande miljö för deltagande med högfungerande autism* av Martin Hugo och Joel Hedegaard vid Jönköping University bygger på kvalitativa intervjuer vid tre folkhögskolor som har kurser och linjer för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. En del av de intervjuade deltagarna gick på allmän linje anpassad för deltagare med högfungerande autism. Andra deltagare hade högfungerande autism och gick på ”vanlig” allmän linje och ytterligare en del intervjuade deltagare gick särskild linje med inriktning mot boende, arbetsliv och social kompetens. Totalt genomfördes 24 intervjuer. Av dessa var 21 intervjuer med deltagare och tre var fokusgruppsintervjuer med lärare. Vid de tre fokusgruppintervjuerna deltog fem, fyra respektive två respondenter. Forskningsintervjuerna med deltagarna varande mellan 21 och 80 minuter och fokusgruppsintervjuerna var mellan 67 och 72 minuter långa. Intervjuerna transkriberades och en kvalitativ innehållsanalys gjordes sedan.

Hinder och möjligheter

Delrapporten *Hinder och möjligheter* av forskarna Martin Kvist och Jonas Olofsson vid Malmö Högskola bygger på kvalitativa intervjuer. Forskarna genomförde intervjuer med 19 unga arbetslösa i åldern 17-30 år och 30 representanter för aktörer med relevans för unga etableringsmöjligheter. Intervjuerna genomfördes i kommunerna Malmö, Växjö och Ljusnarsberg. Av de unga var nio från Malmö, fyra från Växjö och sex från Ljusnarsberg. Av aktörerna var 12 från Malmö, 11 från Växjö och sju från Ljusnarsberg.

6 Tabell och figur

Figur 2.17. Etableringsstatus i olika åldrar vid 29 respektive 27 års ålder, efter skolform. Ålderskohort 1984. Procent.

Källa: MUCF:s bearbetning av registerdata från Statistiska centralbyrån och J. Arvidsson, bearbetning av dataregistret HURPID.

Kommentar: Siffrorna i figuren visar andelen unga som antingen har behörighet eller examen från olika skolformer. För elever som gått ut gymnasiesärskolan redovisas etableringssituationen vid 27 års ålder. För övriga skolformer redovisas situationen vid 29 års ålder.

Tabell 2.7. Oddskvoter att tillhöra olika etableringskategorier efter genomgående skolform. Ålderskohort 1984

	Grundskolan (vid 26 års ålder)			Gymnasiet (vid 26 års ålder)			Folkhögskola (vid 29 års ålder)			Högskola (vid 29 års ålder)			Yrkehögskola (vid 29 års ålder)			Gymnasieskolan (vid 27 års ålder)		
	A	S	U	A	S	U	A	S	U	A	S	U	A	S	U	A	S	U
	0,66	1,53	1,22	,67	1,34	1,40	,82	1,52	1,09	0,71	1,39	1,07	0,56	1,60	1,54	0,40	-	1,83
Kön																		
Kille (referens)																		
Tjej	0,70	1,01	1,69	0,72	0,97	1,88	0,87	0,66	1,52	0,80	0,83	1,39	0,77	1,40	1,76	0,95	-	0,87
Födelseland																		
Inrikes född (referens)																		
Utrikes född	1,14	1,17	0,82	1,11	1,05	0,86	1,87	1,01	0,89	1,22	1,11	0,68	1,26	1,31	0,85	-	-	-
Föräldrarnas utbildningsnivå	0,96	1,97	0,63	,94	1,55	0,72	1,78	1,49	0,97	1,23	1,12	0,58	1,06	1,60	1,40	-	-	-
Förgymnasial utbildning (referens)	0,69	3,20	0,64	,69	2,26	0,85	1,70	1,68	0,92	1,17	1,40	0,62	0,93	2,25	1,28	-	-	-
Gymnasial utbildning	0,90	0,97	1,04	,92	0,98	0,99	0,61	1,32	1,36	0,93	,84	0,98	0,94	0,87	0,84	1,56	-	0,82
Eftergymnasial utbildning kortaren än 3 år	1,00	0,85	0,92	,99	0,89	0,85	0,73	0,97	1,39	1,07	0,62	0,82	0,92	0,70	0,90	1,74	-	0,63
Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre + forskarutbildning	0,82	0,86	0,99	,83	0,89	0,99	0,49	0,61	1,70	0,93	0,86	0,69	1,09	0,82	1,02	1,30	-	0,68
Boendeort	0,99	0,84	0,96	,99	0,88	0,94	0,87	1,29	1,19	0,91	0,80	0,87	0,76	0,87	1,27	1,66	-	0,85
Storstäder (referens)																		
Större städer	0,52	0,93	2,46	0,52	0,93	2,46	0,92	0,71	1,15	0,56	1,13	3,52	-	-	-	-	-	-
Turism	0,14	0,15	4,13	0,14	0,30	4,13	, ²¹	-	-	0,17	3,23	11,01	-	-	-	-	-	-
Glesbygdskommuner																		
Kommuner i tätbefolkad region																		
Nyanländ																		
Inrikes född (referens)																		
Utrikes född, mer än 4 år sedan invandring																		
Utrikes född, 4 år eller mindre sedan invandring																		

²⁰ A=arbetar, S=studenter (högskola/universitet och övriga studier); U=uväs.

²¹ Det fanns inte tillräckligt många individer för att få fram sannolikheterna för denna grupp.

Källa: MUCF:s bearbetning av registerdata från Statistiska centralbyrån och J. Arvidsson, bearbetning av dataregistret HURPID.

7 Referenser

- Alecta (2014). *Ett långt arbetsliv börjar tidigt*. Stockholm: Kampanjmakarna.
- Arbetsförmedlingen (2016). *Perspektiv på ungdomsarbetslösheten*. Stockholm: Arbetsförmedlingen.
- Behtoui, A. (2006). *Om de hade på rätt plats födda föräldrar: Om ungdomar med utländsk bakgrund i det svenska utbildningssystemet och på den svenska arbetsmarknaden*. Expertbilaga till Rapport Integration 2005. Norrköping: Integrationsverket.
- Bursell, M. (2012). What's in a name? A field experiment test for the existence of ethnic discrimination in the hiring process. In *Ethnic discrimination, name change and labor market inequality*. Akademisk avhandling. Stockholm Studies in Sociology New series, 54.
- Carlsson, M. & Rooth, D-O. (2007). Evidence of ethnic discrimination in the Swedish labor market using experimental data. *Labour Economics*, 14.
- Delegationen unga till arbete (2016). *Kraftsamling mot ungdomsarbetslösheten*. Rapport från Dua till regeringen den 31 mars 2016.
- Engdahl, M. & Forslund, A. (2015). *En förlorad generation. En ESO-rapport om ungas etablering på arbetsmarknaden*. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2015:3. Stockholm: Finansdepartementet, Regeringskansliet.
- Hertzberg, F. (2003). *Gräsrotsbyråkrati och normativ svenskhet: hur arbetsförmedlare förstår en etniskt segregerad arbetsmarknad*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Lidström, L. (2009). *En resa med osäkra mål: unga vuxnas övergångar från skola till arbete i ett biografiskt perspektiv*. Doctoral dissertation, Umeå universitet.
- MUCF (2015). *Modell för stöd till unga med psykisk ohälsa som varken arbetar eller studerar. Redovisning av uppdrag*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- MUCF (2016a). *Fokus 16 – Unga nyanländas etablering i arbets- och samhällslivet*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- MUCF (2016b). *Fokus 16 – Verksamhetsexempel och ungas röster*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- MUCF (2017a). *Fokus 17, del 3 - Unga hbtq-personer. Etablering i arbetslivet*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- MUCF (2017b). *Fokus 17 del 1 – Ungas etablering. Etablering i arbets- och samhällslivet*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- MUCF (2017c). *Fokus 17, del 2 - Unga med funktionsnedsättning. Etablering i arbets- och samhällslivet*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- MUCF (2017d). *Ung idag 2017. En fördjupad studie av ungas levnadsvillkor*. Stockholm: Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.
- Regeringens proposition 2018/17:1 *Budgetproposition för 2018*.
- Regeringens strategi (2015). *Vägar framåt – strategi för unga som varken arbetar eller studerar*. U2015/05478/UF Stockholm: Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet.
- Samordnaren för unga som varken arbetar eller studerar (2017). *Förslag till inrättande av en Funktion som ska stödja de aktörer som arbetar med unga som varken arbetar eller studerar*. Promemoria 2017-10-12 Komm 2017/01392.
- SKL (2015). *Utbildning – nyckeln till arbete*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Skolverket.
- SOU 2013:74 *Unga som varken arbetar eller studerar – statistik, stöd och samverkan*. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet.
- SOU 2006:79. *Integrationens svarta bok. Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*. Stockholm: Justitiedepartementet.

- SOU 2012:69 *Med rätt att delta Nyanlända kvinnor och anhöriginvandrare på arbetsmarknaden*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- SOU 2017:19. *Uppdrag: Samverkan - Steg på vägen mot fördjupad lokal samverkan för unga arbetslösa*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- SOU 2018:?? Samordnaren
- Statistiska centralbyrån (2016). *Situationen på arbetsmarknaden för personer med funktionsnedsättning 2015*.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2014). *Bakom siffrorna*. Stockholm: Temagruppen Unga i arbetslivet.
- Temagruppen unga i arbetslivet (2017b) *Unga vill och kan i nytt land*. Stockholm: Temagruppen Unga i arbetslivet.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2013). *Det lönar sig II – analys av arbetsmarknadsprojekts samhällsekonomiska lönsamhet*. Stockholm: Temagruppen Unga i arbetslivet.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2017b). *Aktivitet: Okänd? Unga som varken arbetar eller studerar*. Stockholm: Temagruppen Unga i arbetslivet.
- Ungdomsstyrelsen (2008). *Fokus 08 – om ungas utanförskap*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2008a). *Om unga föräldrar och arbetsmarknaden*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Unga föräldrar - studier och arbete*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012a). *Unga föräldrars möjligheter att slutföra sin utbildning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2012b). *Fokus 12 – Levnadsvillkor för unga med funktionsnedsättning*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Universitetskanslersämbetet (2016). *Universitet och högskolor. Årsrapport 2016*. Stockholm: UKÄ.
- Åslund, O. et al. (2006). *Fritt inträde? Ungdomars och invandrades väg till det första arbetet*. Stockholm: SNS förlag.

Bilaga 1: Samtliga förslag

Samtliga förslag som lämnats i regeringsuppdraget *Fördjupad analys av ungas övergång mellan skola och arbetsliv*

Hinder och möjligheter

(Publicerad 2017-02-27)

Kurs i arbetslivskunskap

Skapa förutsättningar för unga att få relevanta kunskaper om utbildningsmöjligheter och om hur arbetsmarknaden fungerar, exempelvis genom att införa någon form av kurs i arbetslivskunskap redan på grundskolan.

Undvik kategoriseringar

Skapa förutsättningar för ett individanpassat förhållningssätt i bemötandet av unga, exempelvis genom att undvika kategoriseringar av unga baserat på egenskaper som de själva inte ser som relevanta.

Underlätta möjligheterna till socialförsäkringar

Se över förutsättningarna för ungas möjligheter att kvalificera sig för olika socialförsäkringar, exempelvis ungas möjligheter att kvalificera sig för a-kassa.

Underlätta effektiv samverkan

Skapa förutsättningar för en effektiv samverkan mellan relevanta aktörer, exempelvis genom ökade satsningar på samlokalisering och närvaro i varandras organisationer, men också genom att samverkan och dialog prioriteras av ledningar och chefer.

Samordna information mellan myndigheter

Exempelvis genom att tjänstepersoner som arbetar med det kommunala aktivitetsansvaret får ta del av information från andra myndigheters databaser. Det skulle göra det möjligt att sortera bort de unga som redan är aktiva och arbetet skulle kunna fokusera på de unga som verkligen är i behov av det stöd aktivitetsansvaret erbjuder.

Synliggör ungas kompetenser och förmågor

Exempelvis genom att skapa forum där arbetsgivare och unga kan mötas i ännu större utsträckning än de gör i dag.

Undersök hur subventionerade anställningsformer kan bli mer effektiva

Exempelvis genom att ta bort alla anställningsstöd utom de som är riktade till unga med funktionsnedsättning.

Satsa på ökade möjligheter till längre introduktion av nyanställda i stället för på anställningsstöd

Exempelvis genom att öka möjligheterna för arbetsförmedlare eller representanter för andra aktörer att hålla kvar kontakten med unga som befunnit sig långt ifrån arbetsmarknaden när de får ett jobb och hjälpa dem att behålla jobbet.

(Hinder och möjligheter 2017:56)

Utbildning som stödande miljö för deltagare med högfungerande autism – rapport från ett pågående forskningsprojekt om personer med högfungerande autism och deras studiegång

(Publicerad september 2018)

Vilka åtgärder krävs för att unga vuxna med högfungerande autism ska kunna etablera sig på arbetsmarknaden?

Medmänniskor med högfungerande autism är inte en homogen grupp och det finns därför inte ett facit eller en manual som går att följa för att det ska fungera för alla. De anpassningar som behöver göras för att det ska fungera på arbetsmarknaden måste vara individanpassade. Det som är mest generellt i deltagarnas beskrivningar för att det ska fungera för dem är behovet av tydlighet, struktur, förutsägbarhet och att uppleva sig förstådda. Vanligt förekommande svårigheter som beskrivs, är att ta sig upp på morgonen, att bo själv och klara av hushållssysslorna, ett för högt arbetstempo, oförutsägbarhet, otydliga instruktioner och arbetsuppgifter, att fungera socialt med arbetskamrater och att be om hjälp.

Anpassningar i arbetsmiljön

Arbetsförmågan hos individer med funktionsnedsättning kan definieras i termer av arbetsplatsers förmåga att anpassa arbetsmiljön, vilket inkluderar målmedvetna satsningar på att förbättra den sociala arbetsmiljön. Vid sidan av formell behörighet (korrekt utbildning, önskvärd erfarenhet etcetera) utgör även intrapersonella aspekter såsom självkänsla och självförtroende en betydelsefull del av anställningsbarheten. Respondenterna i våra studier har behov av att vistas i en miljö där de långsamt kan bygga upp tron på sig själva och sina kompetenser likt det som förespråkas genom Supported Employment (Marshall et al., 2014; Wehman et al., 1991). Utan denna möjlighet riskerar de att återigen misslyckas med att få eller behålla ett jobb och hamnar ofta i utanförskap. Egna arbetsplatser där de kan arbeta ostört framträder också som en av de viktigaste anpassningarna. De uppger svårigheter med att koncentrera sig om det finns en massa störningsmoment i omgivningen och har behov av att själva kunna välja när de vill ha kontakt med omgivningen eller inte. Egna arbetsrum eller möjlighet att avskärma sig med flyttbara skärmar rekommenderas.

Struktur, tydlighet och förutsägbarhet

Struktur, tydlighet och förutsägbarhet i arbetsuppgifterna är avgörande för dessa arbetstagare, att veta exakt vad det är som ska utföras och varför. Att ha överblick över flera olika arbetsuppgifter samtidigt är ett krav som ofta skapar problem och en stress som kan innebära att personen avviker. Önskvärt är att någon fördelar en arbetsuppgift i taget som de kan fokusera på och arbeta med tills uppgiften är slutförd, innan de får en ny uppgift.

En arbetsledare/mentor som ser och förstår individen

När det har fungerat i skolgång för dessa personer beskrivs alltid relationella aspekter kopplade till speciella personer som avgörande. Det är personer som har sett dem, förstått dem och gjort anpassningar efter deras behov. Dessa personer är oftast klassföreståndare, ämneslärare, personliga assistenter, mentorer, specialpedagoger eller socialpedagoger. De anpassningar som genomförts har ibland skett i ordinarie undervisning, ibland genom specialpedagogiska arrangemang i mindre grupper, eller genom möjlighet att arbeta själv under delar av skoldagen. Personer med ett vidgat relationellt ansvar som dagligen ser, bekräftar och förstår individens behov saknas ofta på arbetsplatser. Vi förespråkar därför att arbetsplatser har speciella mentorer som ansvarar för mottagandet och inskolningen av arbetstagare med högfungerande autism. Mentorerna bör då ha kunskap om vad det innebär att ha högfungerande autism och kunna ge den struktur, tydlighet och förutsägbarhet som behövs under den första tiden på arbetsplatsen. Supported Employment förespråkar stöd utan tidsbegränsning då det kan vara svårt att på förhand exakt veta vilket och hur mycket stöd en individ behöver (Marshall et al., 2014; Wehman et al., 1991). Detta behöver inte innebära en mängd extra arbete eftersom de flesta av dessa personer vill vara ifred en stor del av tiden, men de vill samtidigt inte vara ensamma. Det kan röra sig om en något mer detaljerad och omfattande introduktion jämfört med övriga nyanställda helt enkelt. En tillgänglig mentor eller arbetsledare som finns vid behov och som är lyhörd och uppmärksam på vad individen gör, kan vara avgörande för att det ska fungera.

Anpassade anställningar

Vi bedömer att cirka tre fjärdedelar av dem vi har intervjuat befinner sig långt ifrån att klara ett heltidsarbete på den reguljära arbetsmarknaden. Många i denna grupp har aldrig haft ett arbete eller har slutat efter några dagar. Många i denna grupp är lättstressade och får panik när de inte kan förutsäga vad som ska hända eller när arbetstempot är för högt. Här krävs stora anpassningar i form av arbeten som inte kräver så hög effektivitet, anpassade arbetstider och kortare arbetsdagar. Här är vår bedömning att stat, landsting kommuner och frivilligorganisationer måste skapa fler anställningar med mindre krav på tempo och effektivitet än vad näringslivet ofta har. Förhoppningsvis fortsätter intresset för Corporate Social Responsibility (CSR), socialt företagande, socialt entreprenörskap och samhällsentreprenörskap (Nordisk Ministerråd 2015) att öka som ett svar på dessa behov.

Hjälp med att ta sig ut på arbetsmarknaden

Få av de unga vuxna med högfungerande autism som ingår i våra studier klarar av, oavsett formell kompetens, att marknadsföra sig själva ute på arbetsmarknaden. De behöver hjälp med att etablera nya kontakter, att söka jobb, skriva CV och att få visa vad de faktiskt kan. Relativt många behöver också någon som följer med dem och stöttar dem på vägen ut i arbetslivet. Vid IT-utbildningen erbjöds praktik och denna hade föregåtts av tät kontakt mellan utbildningsanordnaren och praktikplatsen för att möjliggöra en så bra tid som möjligt för praktikanterna. Därigenom erbjöds det bra möjligheter för praktikanterna att kunna visa upp sina kompetenser och för fem av praktikanterna ledde det sedan fram till anställning.

Övriga stödfunktioner som måste fungera

En mer övergripande insikt om andra stödsystem som måste fungera behövs också. Exempel på detta är boendestöd, hjälp med att komma upp på morgonen, hjälp med att sköta den personliga hygien, tillgång till psykolog och arbetsterapeut med mera. Men en väl fungerande arbetsplats med rätt anpassningar och som utgör ett meningsfullt socialt sammanhang, kan också ha stora rehabiliterande och/eller habiliterande effekter (Hugo & Hedegaard, 2017).

Folkhögskolan bör erbjuda mer möjligheter till praktik på arbetsplatser

Folkhögskolan erbjuder en mycket bra miljö för unga vuxna med högfungerande autism. 19 av 21 deltagare beskriver mötet med folkhögskolan som enbart positivt. Framförallt beskrivs folkhögskolan av deltagarna som en socialt trygg miljö med meningsfulla och tillitsfulla sociala relationer och tillgång till de stödfunktioner som behövs. Flera av de intervjuade beskriver mötet med folkhögskolan som en vändpunkt i deras liv. Att bo på folkhögskolan är för en del ett minst lika viktigt lärande som själva studierna. Alla deltagarna beskriver också att de är nöjda med undervisningen som har en tydlig struktur och där utbildningen är anpassad efter deras behov. De upplever sig också sedda, bekräftade och förstådda av sina lärare och av annan personal. Att det fungerar för dem på folkhögskolan behöver dock inte innebära att det sedan fungerar i arbetslivet. Vi har sett flera exempel på institutionalisering, deltagare som fungerar utmärkt på folkhögskolan och som är kvar där i tre, fyra, fem och sex år. Flera av dessa deltagare är väldigt oroliga för att lämna denna omhändertagande och förutsägbara miljö. Här tror vi det är viktigt att öka möjligheterna till kontakter med omgivande samhälle och erbjuda mer praktik under utbildningen. Vi har sett goda exempel på när praktik erbjuds (på IT-utbildningen men även enskilda exempel på folkhögskolan?) och även utvecklade samarbeten med olika frivilligorganisationer. Vi har också mött deltagare som varit länge på folkhögskolan utan att knappt ha vistats i det omgivande samhället, detta är samtidigt inte enkelt eftersom många av deltagarna inte själva vill lämna tryggheten. Många av dem behöver dessutom en ganska lång omställningstid på folkhögskolan för att återfå en tilltro till den egna förmågan, öka sitt självförtroende och få uppleva att de kan lyckas i sina studier. Utan denna personliga utveckling är risken för nya misslyckanden i arbetslivet stor.

Bilaga 2: Rapport om studiegång och autism

Utbildning som stödjande miljö för deltagare med högfungerande autism

Rapport från ett pågående forskningsprojekt om personer
med högfungerande autism och deras studiegång

Joel Hedegaard & Martin Hugo

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	5
1 Bakgrund	6
1.1 Arbetsmarknadens nålsöga	6
1.2 Utbildningens betydelse för inkludering	7
2 Genomförande	9
2.1 Utbildningarna och dess deltagare	9
3 Resultat	10
3.1 Personalens erfarenheter av att arbeta med deltagare med högfungerande autism	10
3.2 Deltagarnas upplevelser av mötet med folkhögskolan	13
3.3 Deltagarnas erfarenheter från tidigare skolgång och arbete	19
3.4 Hur ser deltagarna på framtiden?	20
4 Diskussion och slutsatser	21
4.1 Vilka åtgärder krävs för att unga vuxna med högfungerande autism ska kunna etablera sig på arbetsmarknaden?	21
4.2 Fast eller dynamisk kompetens?	24
5 Referenser	25

Sammanfattning

Den här studien är en del av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors fördjupade analys av ungas övergång mellan skola och arbetsliv. Den här delstudien beskriver vad unga vuxna (18–30 år) med diagnosen högfungerande autism har för erfarenheter av anpassad undervisning och hur de förbereds inför arbetslivet. I rapporten beskrivs också vad lärare och annan personal har för erfarenheter av att möta denna målgrupp. 21 forskningsintervjuer med deltagare och tre fokusgruppintervjuer med lärare och övrig personal har genomförts hösten 2017 på tre olika folkhögskolor med anpassade kurser och linjer för deltagare med högfungerande autism. I diskussionen adderas även ett empiriskt material från en tidigare studie som vi genomförde 2014–2016. Den studien handlade om ett anpassat yrkesprogram för unga vuxna med diagnosen högfungerande autism. I diskussionen för vi ett bredare resonemang angående vilka åtgärder som krävs för att underlätta för den aktuella målgruppen att etablera sig i arbetslivet efter genomförda utbildningar? Slutsatserna i föreliggande rapport kan sammanfattas i följande punkter:

- Deltagarna trivs och känner sig trygga på folkhögskolan.
- Deltagarna upplever sig sedda, bekräftade och förstådda.
- Deltagarna upplever att undervisningen är anpassad för dem och att de kan lyckas i sina studier. Viktigast för deltagarna är en tydlig struktur och förutsägbarhet.
- Folkhögskolan beskrivs ha förmågan att möta varje individ individuellt, vilket innebär mindre stress än i tidigare skolformer.
- Framträdande är deltagarnas beskrivningar av en personlig utveckling.

- Cirka 2/3 har klarat grundskolan och blivit behöriga för nationella program.
- Cirka 1/3 uppger att de har klarat gymnasiet med fullständiga betyg.
- Hälften har varit mobbade/socialt utsatta under tidigare skolgång.
- De flesta deltagare har mycket bristande arbetslivserfarenhet.
- Att klara av ett arbete eller att gå på universitetet framträder som betydligt svårare än att fungera i grundskola och gymnasium.
- De flesta deltagare har oklara framtidsbilder.

- Personalen beskriver att det ofta krävs en omställningstid innan det är fart på studierna på folkhögskolan.
- Personalen beskriver vikten av kommunikativa och praktiska stödfunktioner.
- Personalen beskriver vikten av en mycket strukturerad undervisning med förutsägbarhet.

- Vår bedömning är att för cirka tre fjärdedelar av deltagarna krävs ganska stora anpassningar för att det ska fungera för dem på arbetsmarknaden. Dessa anpassningar är individuella och kan handla om:
 - 1) Den fysiska arbetsmiljön
 - 2) Struktur, tydlighet och förutsägbarhet i arbetsuppgifter
 - 3) En arbetsledare/mentor som förstår individen
 - 4) Anpassade anställningar
 - 5) Hjälpmått med att ta sig ut på arbetsmarknaden

Inledning

Föreliggande rapport innehåller resultaten från en delstudie finansierad av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor. Huvudsyftet med rapporten är att beskriva vad unga vuxna med högfungerande autism, som går på folkhögskolan, har för erfarenheter av anpassad undervisning och hur de förbereds inför arbetslivet. I rapporten beskrivs också hur personal på folkhögskolan utformar undervisningen för att deltagarna ska kunna lyckas i sina studier och vara förberedda för arbetslivet. De frågeställningar som besvaras är:

- Vilka är personalens erfarenheter av att undervisa deltagare med högfungerande autism?
- Hur upplever personalen att stödet till deltagarna fungerar?
- Hur ser arbetet ut med att få deltagarna i arbete efter genomförda studier?
- Hur upplever deltagarna sina studier på folkhögskolan?
- Hur upplever deltagarna kopplingen till arbetslivet i utbildningen?
- Vilka erfarenheter har deltagarna av tidigare skolformer och arbete?
- Hur ser deltagarna på framtiden?
- Vilka åtgärder krävs för att underlätta för den aktuella målgruppen att etablera sig i arbetslivet efter genomförda folkhögskolestudier?

Utöver ovannämnda delstudie, består föreliggande rapport även av resultat från en liknande studie vi genomförde vid en speciellt anpassad IT-utbildning för unga vuxna med högfungerande autism under hösten 2014. Syftet med att delvis inkludera denna tidigare studie i rapporten är att addera så mycket empiriskt underlag som möjligt och därmed kunna tillföra såväl bredd som djup till vårt resultat och våra resonemang. Exemplifieringar genom citat i resultatdelen är dock enbart från folkhögskolorna.

1 Bakgrund

1.1 Arbetsmarknadens nålsöga

Arbetsmarknaden i Sverige har sedan 1990-talet genomgått en avregleringsprocess som har lett till ökade krav vad gäller kompetens, arbetstakt och inte minst effektivitet (Ericsson, 2010). Därigenom har organisationer och företag slimmats i betydande utsträckning, vilket har inneburit att utsatta och marginaliserade grupper har fått det ännu svårare än tidigare att komma in på arbetsmarknaden (Ahrne, Roman & Franzén, 2013). Assarson (2012) och Bergmo Prvulovic (2015) beskriver förändringarna på arbetsmarknaden i termer av en ansvarsförskjutning från arbetsgivaren till arbetstagaren, där det tydligt blivit den senares ansvar att utveckla förmågor och kompetenser i syfte att bli anställningsbar. En grupp som drabbats av dessa arbetsmarknadsförändringar är personer med högfungerande autism, vilket resulterat i att gruppen generellt sett både har svårt att få ett arbete och att behålla det (Larsson Abbad 2007; Hendricks, 2010; Krieger, Kinébanian, Prodinge & Heigl, 2012; Roy, Prox-Vagedes, Ohlmeier & Dillo, 2015). Någon utförlig arbetsmarknadsstatistik kring just den här gruppen är svår att få tag i, men 2006 uppskattades det att 10–15 procent var i någon form av arbete (Andersson, 2006). Även för dem som har relevant utbildning och önskvärd kompetens är det en utmaning att framstå som anställningsbara (Andersson 2008). Myndigheten för delaktighet (2014) poängterar därför vikten av att arbetsplatser utformar sin fysiska och psykosociala arbetsmiljö på ett sådant sätt att personer med funktionsnedsättningar inte blir exkluderade. Genom offentlig finansiering har fler och fler arbetsgivare börjat intressera sig för att kombinera individens behov av arbete med marknadens behov av produkter eller tjänster och samhällets behov av rehabiliteringstjänster och nya arbetstillfällen. Corporate Social Responsibility (CSR), socialt företagande, socialt entreprenörskap och samhällsentreprenörskap är alla exempel på initiativ som växt fram där offentliga medel finansierar verksamheter som förenar dessa tre behov (Nordisk Ministerråd 2015).

Därutöver finns det även särskilda metoder och modeller inom arbetslivsinriktad rehabilitering som försöker att kombinera arbete med rehabilitering. En vanlig och populär metod är Supported Employment (Marshall et al., 2014; Wehman et al., 1991) som är en sorts övergripande metod där tanken är att rehabiliteringen (eller habiliteringen) sker genom arbete snarare än inför ett arbete. Ambitionen är även att dessa arbeten ska vara på den reguljära arbetsmarknaden. En specifik modell inom Supported Employment som visat sig lämplig för personer med högfungerande autism är Individual Placement and Support (Bond, Drake & Campbell, 2016; Giarelli & Fisher, 2013; Mueser, Campbell & Drake, 2011; Nygren et al., 2013). Modellen har visat sig underlätta övergången till en hållbar anställning (Heffernan & Pilkington, 2011; Hoffmann, Jäckel, Glauser, Mueser & Kupper, 2014) och generera samhällsekonomiska fördelar genom minskade vårdbehov (Hoffmann et al., 2014). I Sverige har det dock funnits en tradition av att upprätta specifika arbeten åt grupper med särskilda behov, vilket har medverkat till att det har varit svårt att uppnå fullgott stöd på den reguljära arbetsmarknaden (Nygren, Markström, Svensson, Hansson, & Sandlund, 2011). Med slimmade och effektivitetshungrande organisationer och företag framstår det således som en utmaning att inkludera personer med högfungerande autism.

För att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för denna grupp är det viktigt med kort- och långsiktiga reformer och en översyn av olika subventionerade anställningsformer, men även att arbeta med företagsklimat och aktivt bekämpa diskriminering (Jansson, 2010). Det finns en särskild strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken i Sverige. Däri understryks att sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning ska öka och att matchningen mellan arbetssökande och lediga arbeten ska förbättras (Socialdepartementet, 2011). Som ett led i att förbättra matchningen mellan arbetssökande och lediga arbeten behöver de arbetssökande ha rätt kvalifikationer för de tilltänkta arbetena. Kvalifikationskraven gäller både formell kompetens såsom adekvat utbildning, och informell kompetens, som exempelvis social kompetens och samarbetsförmåga. För personer med högfungerande autism kan kraven på såväl formell som informell kompetens vara svåra att leva upp till. För det första är avhoppet från gymnasieskolorna fler bland dessa individer än genomsnittet (Statistiska Centralbyrån, 2017), och för det andra tillskrivs ofta personer med högfungerande autism bristande sociala förmågor (Barnhill, 2007; Gillberg & Ehlers, 2006). Vid sidan av att erbjuda deltagare möjlighet att utveckla den formella kompetens som krävs för ett visst yrke, behöver alltså även de sociala förmågorna utvecklas.

1.2 Utbildningens betydelse för inkludering

Även om utbildning inte alltid räcker för att säkerställa en anställning (Andersson, 2008), kan den utgöra en värdefull miljö att växa och utvecklas i. Förutom formellt lärande kopplat till undervisningsinnehållet, förekommer även ett informellt lärande. Detta informella lärande har i tidigare forskning beskrivits som betydelsefullt för personer med högfungerande autism då det kan innehålla värdefulla aspekter vid sidan av lärandet kopplat till det undervisningsmässiga innehållet (Adolfsson & Simmeborn Fleischer, 2015; Simmeborn Fleischer, 2012; Giarelli & Fisher, 2013). Detta informella lärande kan bland annat innefatta sociala färdigheter – ett socialt lärande. Det sociala lärandet blir särskilt viktigt för personer med högfungerande autism, vilka alltså ofta tillskrivs bristande social kompetens (Barnhill, 2007; Gillberg & Ehlers, 2006) och denna brist utgör ett potentiellt hinder för anställning (Attwood, 2008). Tidigare studier (Hedegaard & Hugo, 2017; Hugo & Hedegaard, 2017) har visat det sociala lärandets betydelse och möjligheter för personer med högfungerande autism då det bland annat bidrar till att utveckla förmågorna att skapa sociala relationer och nätverk, att få mod till att be om hjälp och att prata inför grupper. Det sociala lärandet kan även vara knutet till ett formellt lärande och utgöra ett eget undervisningsinnehåll vid sidan av det mer informella sociala lärandet. Till exempel finns det tre allmänna folkhögskolelinjer som riktar sig till personer med högfungerande autism och deras syfte är att erbjuda deltagarna kursinnehåll som hjälper dem att bättre förstå sig själva, hantera vardagen och utvecklas socialt. Därutöver finns det två mer yrkesförberedande folkhögskolelinjer som är mer inriktade på att deltagarna ska utveckla lämpliga förmågor för att passa in på arbetsmarknaden (www.folkhogskola.nu). Utvecklandet av den sociala kompetensen – det sociala lärandet – är en stor och viktig del för att bli anställningsbar.

Likt Supported Employment för arbetslivet, finns motsvarande metod för utbildning – Supported Education (Unger, 1989; Unger, Anthony, Sciarappa & Rogers, 1991). Även i denna metod är rehabiliteringen/habiliteringen en naturlig del. Via utbildningen är ambitionen att deltagarnas självkänsla ska öka genom att även fokusera på just det informella och sociala lärandet (Bengs, Borg & Liljeholm, 2013; Waghorn, Still, Chant & Whiteford, 2004). Genom tidigare forskning har metoden visat sig leda till ökad självkänsla och självförtroende samt bättre studieresultat (Kidd, Kaur Bajwa, McKenzie, Ganguli, & Haji Khamneh, 2012; Kidd et al., 2014; Manthey, Goscha, & Rapp, 2014; Stoneman & Lysaght, 2010).

Gemensamt för Supported Employment och Supported Education är att det finns tillgängligt mellanmänniskt stöd och en etablerad samverkan med arbetsgivaren/utbildningsanordnaren och hälso- och sjukvården, försäkringskassan, arbetsförmedlingen och övriga organisationer/instanser som ger stöd åt målgruppen (Drake, Bond & Becker, 2012; Waghorn, Still, Chant & Whiteford, 2004).

2 Genomförande

Studien inleddes med att undersöka förekomsten av folkhögskolor som har kurser och linjer för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, 34 stycken identifierades, varav fem stycken hade specifika inriktningar för deltagare med högfungerande autism. Datainsamling har genomförts vid tre av dessa folkhögskolor under hösten 2017. De tre folkhögskolorna hade flera olika inriktningar för deltagare med högfungerande autism i sina kurser och linjer. Det var allmän linje anpassad för deltagare med högfungerande autism, deltagare med högfungerande autism som gick på ”vanlig” allmän linje samt deltagare som gick särskilda linjer med inriktning mot till exempel boende, arbetsliv och social kompetens. Totalt ingår fyra olika linjer i studien. 21 forskningsintervjuer med deltagare och tre fokusgruppintervjuer med lärare och övrig personal har genomförts. Vid de tre fokusgruppintervjuerna deltog 5, 4 respektive 2 respondenter. Forskningsintervjuerna med deltagarna varade mellan 21 och 80 minuter och fokusgruppintervjuerna med lärare och övrig personal var mellan 67 och 72 minuter långa. Det adderade empiriska materialet från IT-utbildningen utgörs av data från deltagande observation och naturliga samtal under sju dagar kombinerat med 14 forskningsintervjuer med deltagarna och en fokusgruppintervju med personalen. Forskningsintervjuerna varade mellan 20 och 60 minuter medan fokusgruppintervjun varade 80 minuter. Totalt har således 35 forskningsintervjuer och fyra fokusgruppintervjuer genomförts. Samtliga intervjuer transkriberades och en kvalitativ innehållsanalys genomfördes, vilken ligger till grund för resultatet.

Samtliga forskningsintervjuer var halvstrukturerade livsvärldsintervjuer (Kvale & Brinkmann, 2009). Det innebär att en intervjuguide med möjliga områden att samtala om under intervju har använts, men att intervjuerna har varit relativt öppna, vilket innebär att respondenternas berättelser delvis har fått styra vad intervjuerna har handlat om. Metoden fokusgruppintervju (Halkier, 2010; Wibeck, 2010;) används inom forskning och utvärderingar i mindre grupper av deltagare när syftet är att fånga och förstå en grups gemensamma erfarenheter av ett specifikt sammanhang som de ingår i. Samtalen leddes av forskarna med hjälp av en semistrukturerad intervjuguide. Fördelen med fokusgruppintervjun är att den bidrar till interaktion i gruppen där både kollektiva och individuella erfarenheter blir representerade.

2.1 Utbildningarna och dess deltagare

Föreliggande rapport omfattar fem folkhögskolelinjer och en IT-utbildning. Två av folkhögskolelinjerna är allmänna linjer medan de övriga folkhögskolelinjerna och IT-utbildningen är yrkesförberedande. Därmed skiljer sig också syftena med utbildningarna åt. Utvecklingen av de sociala förmågorna är viktiga vid samtliga utbildningar men medan de två allmänna linjerna främst syftar till att ge deltagarna verktyg för att hantera och förstå sin diagnos och dess konsekvenser, är syftet vid de yrkesförberedande utbildningarna mer fokuserat mot att hantera arbetslivet och dess förväntningar och krav.

Deltagarna vid de yrkesförberedande utbildningarna har generellt sett kommit lite längre i sin lärandeprocess vad gäller de sociala förmågorna. Det visade sig främst när frågor om framtiden diskuterades vid forskningsintervjuerna. För deltagarna på de yrkesförberedande utbildningarna hade en del sociala hinder undanröjts och därmed framträdde en något klarare bild av vad de ville ägna sig åt i framtiden. Gemensamt för deltagarna är att alla tillskrivs diagnosen högfungerande autism och att de är *unga vuxna*, 18–30 år. 30 av deltagarna är män och 5 är kvinnor.

3 Resultat

Resultatet är indelat i fyra underrubriker. Den första delen, 3.1, besvarar frågeställningarna angående personalens erfarenheter av att arbeta med deltagare med högfungerande autism. Underrubrikerna 3.2–3.4 besvarar de frågeställningar som är riktade mot deltagarnas erfarenheter av mötet med folkhögskolan, tidigare skolgång och arbetslivserfarenheter samt hur de ser på sin framtid. Den sista frågeställningen: Vilka åtgärder krävs för att underlätta för den aktuella målgruppen att etablera sig i arbetslivet efter genomförda folkhögskolestudier?, besvaras i diskussionskapitlet.

3.1 Personalens erfarenheter av att arbeta med deltagare med högfungerande autism

Omställningstid

Utmärkande vid fokusgruppintervjuerna med personalen var de många beskrivningar om vikten av att deltagarna får tid på sig. Det gäller tid för att vänja sig vid att studera, ha regelbundna tider och ha krav på sig men också tid för att bygga upp självförtroende och självkänsla. Startsträckan är ofta lång för dessa deltagare på grund av deras tidigare livssituation med isolering och samhälleligt utanförskap samt tunga erfarenheter från tidigare skolgång. De behöver därför tid att ställa om – en omställningstid.

Skolan/utbildningen blir då en miljö där deltagarna ges möjlighet att succesivt bygga upp sig själva och sina förmågor där varsamhet och följsamhet är centralt. Vid en fokusgruppintervju uttrycktes följande om skolans/utbildningens funktion vad gäller att skapa en trygg miljö för deltagarna där de sedan kan utveckla sina förmågor och sin kompetens:

Nu har man yttre ramar och att det är förutsägbart...då kan man ju också vara flexibel. Och alla människor...man vill ju liksom att det händer nånting...då krävs det att det finns den där friheten som man kan röra sig inom.

(Folkhögskola 1)

En trygg miljö beskrivs således som en grundförutsättning för utveckling och lärande. På grund av deltagarnas tidigare erfarenheter kan det vara flera komponenter som måste till för att skapa denna trygga miljö. Traditionella grundförutsättningar för lärande såsom exempelvis lugn och ro, behöver kompletteras med en insikt om behovet av omställningstid. Det är alltså inte bara tryggheten i miljö som måste utvecklas med hjälp av olika anpassningar utan parallellt med detta måste även deltagarnas känsla av inre trygghet prioriteras. Detta görs förstås med hjälp av anpassningar i miljön men det handlar också om att hitta en rimlig kravnivå vad gäller förväntningar på deltagarnas formella och informella lärande.

Kommunikativa och praktiska stödfunktioner

De stödfunktioner som personalen främst lyfte fram var samtalsstöd och hjälp med praktiska angelägenheter. Samtalsstödet beskrevs som det viktigaste och som något vanligt förekommande. En del deltagare använde professionellt samtalsstöd i form av psykolog eller kurator medan en större andel pratade med lärare, mentorer och/eller socialpedagoger. Framförallt behovet av en närvarande vuxen med förmåga att skapa goda och tillitsfulla relationer till deltagarna beskrevs som viktigt, inte minst med tanke på den omställningstid som de flesta av deltagarna är i behov av. Det blir också viktigt att kunna känna/läsa av deltagarna och veta när det är rimligt att höja respektive sänka kravnivån, eftersom deltagarna själva inte alltid har så lätt att kommunicera sina behov och önskemål. Följande uttalande om samtalsstöd/kommunikativt stöd uttrycktes vid en fokusgruppintervju:

Men sedan är det jätteviktigt att de har stöd i kommunikationen till oss lärare...eller till assistenter. Att någon person...det kan vara en mentor eller nån...hjälper till att skapa en god relation till lärarna. Det är jätteviktigt. Och hitta former för kommunikation...för det kanske inte är så att man kan prata...vi har kört massa olika...att man får skriva dagbok varje vecka...eller man får maila...eller prata... om kommunikation blir svårt så är det en jätteviktig stödfunktion.

(Folkhögskola 2)

Oavsett om samtalsstödet ges av psykolog/kurator, lärare eller mentorer och/eller socialpedagoger, utgör det en central del för att deltagarna ska kunna få sina individuella behov tillgodosedda. Vad gäller det mer handgripliga praktiska stödet, kunde det röra sig om väckning på morgonen, att deltagarna kommer i säng i rimlig tid på kvällarna och agera en slags informell ledsagare när deltagarna ska besöka nya och okända sociala miljöer. Denna praktiska stödfunktion var det främst socialpedagogerna som utförde. Gemensamt för personalen var dock att det var dessa behov som de såg att deltagarna behövde utvecklas mest inom. Så småningom kommer deltagarna att inte att ha socialpedagoger eller liknande stödfunktioner tillgängliga på samma sätt och då gäller det att likväl komma iväg till skolan eller arbetet.

Motivering för och tydlighet i undervisningen

Under fokusgruppintervjuerna framträdde en komplex bild av vad det innebär att undervisa deltagare med högfungerande autism. De av personalen som tidigare hade erfarenhet av att arbeta/undervisa vid "traditionella" skolor uppfattade inte att skillnaderna var så stora när de nu undervisade deltagare med högfungerande autism. Den mest markanta skillnaden som framträdde var uppfattningen att deltagarna med högfungerande autism var i större behov av att förstå syftet med ett undervisningsinslag och studiesociala aktiviteter. Därmed behövdes det läggas ner mer tid på att motivera olika utbildningsaktiviteter:

[...] allting måste vara en röd tråd...det går inte att göra något moment som inte fyller en funktion och som jag inte kan motivera... "vad ska jag göra, och varför, och hur länge, och med vem"...är det inte klart...då är det bättre att inte göra nåt...Och det har vi märkt...att vi ska lägga till ämnen på andra kurser...och "nu ska vi göra något roligt"...det blir alltid fel.

(Folkhögskola 1)

Detta behov av att förstå syftet med undervisningsinslag kopplades till deltagarnas ofta genuina och specialinriktade intresse. Inom vissa delar av ett ämne kunde deltagarna vara så kunniga att utmaningen för lärarna låg i att hitta tillräckligt stimulerande uppgifter/arbeten för dem i syfte att behålla motivationen. Inom andra delar av ett ämne kunde kunskapsluckorna var väldigt påtagliga. Detta sammantaget innebar att lärarna ofta fick pendla mellan nivåer inom ramarna för ett och samma ämne. Då blev det också väldigt viktigt att kontinuerligt koppla den nya och relativt obekanta kunskapen till den befintliga gedigna kunskapen där intresset och motivationen låg hos deltagarna.

Arbetsträning och kravhöjning

Det var stora skillnader mellan de fem utbildningarna vad det gäller att förbereda deltagarna inför arbetslivet i och med att två av dem är allmänna utbildningar och tre är yrkesförberedande. Vid IT-utbildningen fanns det etablerade kontakter med Arbetsförmedlingen och potentiella praktik- och/eller arbetsplatser. Därutöver startades utbildningen efter att det hade konstaterats brist på kompetent och välutbildad arbetskraft inom IT. Därmed hade IT-utbildningen ett försprång gentemot folkhögskoleutbildningarna. Vid de yrkesförberedande folkhögskoleutbildningarna fanns det också vissa etablerade kontaktnät i det omgivande samhället. Gemensamt för de totalt tre yrkesförberedande utbildningarna var att det fanns möjlighet till praktik där deltagarna hade chansen att visa upp sina förmågor för potentiella arbetsgivare och inte minst för sig själva. Därutöver handlade mycket om förberedelsearbetet om att göra deltagarna uppmärksamma på de krav, bland annat sociala krav, som ett arbete medför. Genom att fokusera på det sociala lärandet, hamnade förberedelserna vid de yrkesförberedande utbildningarna nära syftet med de allmänna utbildningarna. Härvidlag uttryckte personalen vid samtliga utbildningar att det var en stor utmaning att ställa relevanta och rimliga krav utan att riskera att de skulle uppfattas som ouppnåbara av deltagarna.

Ambitionen som beskrevs var en succesiv nedtrappning av det stöd som deltagarna får, för att gradvis göra deltagarna mer självständiga och ansvars-kännande:

[...] planen måste ju ändå vara att till syvende och sist ska man komma hit...klara att komma hit själv. För jag kan ju tänka mig att den dagen när de slutar här...går vidare till ett jobb eller någon annan utbildning...då finns inte jag där och hämtar dem. Och då måste de ju greja det själv...så någonstans tycker jag ändå att de verktygen vi måste ge dem när de är här...3 till 4 år...en av bitarna måste ju vara att vi har gett dem verktygen själva. Vi försöker jobba mycket med rutiner...när går man och lägger sig på kvällen...de bitarna...för att orka upp imorgon...och vad är det som gör att man inte orkar upp på morgonen. Är det att man gått och lagt sig för sent...eller har man inte sovit...mycket sådant samtal har vi ju med dem.

(Folkhögskola 3)

Ovannämnda verktyg behöver alltså utvecklas och så småningom kunna hanteras av deltagarna själva för att underlätta ett inträde på arbetsmarknaden för dem. Samtidigt var personalen medvetna om att deltagarna de facto har en diagnos som i många fall försvårar utvecklingen av självständighet. Går det att utmana deltagarna inom någonting som de faktiskt inte klarar av? Oavsett svaret på frågan var personalen överens om att liknande, om än inte lika omfattande, stödfunktioner på arbetsplatser var nödvändiga för en stor del av deltagarna om framtida anställningar ska kunna bli hållbara.

3.2 Deltagarnas upplevelser av mötet med folkhögskolan

19 av de 21 deltagarna berättar att de trivs med att studera på folkhögskolan och en tredjedel har vid intervjutillfället studerat där längre än två år. Framträdande i deltagarnas beskrivningar av mötet med folkhögskolan är att de upplever sig sedda, bekräftade och förstådda både av personalen och av de andra deltagarna. Alla deltagare beskriver folkhögskolan som en trygg och omhändertagande miljö där de inte upplevt några kränkningar eller känner sig socialt utsatta. Flera av deltagarna beskriver också en upplevelse av att för första gången i utbildningssystemet möta en undervisning som är anpassad för dem och att de kan lyckas i sina studier. Deltagarna beskriver att de känner sig mindre stressade i sina studier än tidigare tack vare folkhögskolans förmåga att möta varje individ och att tempot upplevs som lägre. Att för första gången i livet flytta hemifrån och ha ett eget boende på folkhögskolan framträder som ett lika viktigt lärande som själva studierna för många av deltagarna. Flera av deltagarna beskriver att vistelsen på folkhögskolan har inneburit en personlig utveckling med stärkt självförtroende och bättre självkänedom. Här följer exempel på deltagarnas beskrivningar av mötet med folkhögskolan.

En trygg och omhändertagande miljö

Deltagarna beskriver folkhögskolan som en trygg och omhändertagande miljö:

*Det känns som att alla är väldigt öppna för varandras behov...väldigt intresserade av varandra...jag känner mig trygg med alla...det är liksom inte så att man känner sig utanför eller att nån är taskig och det har inte typ varit några konflikter alls i klassen.
Det har varit en väldigt lugn stämning.*

(D4)

Folkhögskolemiljön beskrivs ofta med ordet gemenskap, att befinna sig i ett sammanhang där deltagarna förstår och bryr sig om varandra:

Känns skönt på nåt sätt...som att jag kände alla redan efter första veckan. Det känns som en gemenskap på nåt sätt. Och jag har förståelse för andras svårigheter och andra har förståelse för mina svårigheter. Så jag vågar vara mer öppen. För mig är det väldigt positivt.

(D8)

Det är den bästa skolan jag någonsin har gått på. [...] För jag bor här till att börja med. Jag har väldigt nära till alla lektioner jag går på. Sen är det sånt sammanhang man blir med i när man bor här. Det blir som en enda familj.

(D17)

Att ha eget boende på folkhögskolan är ett lika viktigt lärande som själva studierna

De flesta av de intervjuade deltagarna bor på folkhögskolan. För nästan alla är det första gången i livet som de har ett eget boende. Detta beskrivs vara ett stort steg i deras liv:

Det har varit en stor omställning...jag har tagit mig tid med att flytta hemifrån...det här är ju första gången jag flyttar ifrån föräldrarna...det har varit en stor omställning.

(D7)

Det känns bra...men i början var det väldigt nervöst för att man var på ett nytt ställe och skulle sova...men det blev bra sen.

(D11)

En av deltagarna beskriver en frihets känsla av att äntligen komma hemifrån:

Det var väldigt skönt att komma bort från föräldrarna. Jätteskönt, att komma bort från det här rummet jag har bott i hela mitt liv där jag har jättemycket dåliga minnen och allt annat möjligt skit. Så skönt! [...] Det var så bra, jag kände mig så fri.

(D17)

Att lära sig att bo själv och sköta hushållssysslor beskrivs som ett viktigt lärande:

Jag lagar mat och tvättar kläder och så vidare...är själv egen liksom. Jag antar att det är viktigt. (skratt)

(D3)

Det går helt okej...men det är inte superlätt att hålla ordning...det kommer inte naturligt... så jag får jobba lite extra på det.

(D5)

Nu är jag bättre på att steka kött...det har varit en svår grej för mig innan för jag vet inte när jag ska sluta.

(D17)

Bra stödfunktioner på folkhögskolan

Alla deltagare upplever att folkhögskolan erbjuder bra stödfunktioner. Viktiga stödfunktioner som beskrivs är till exempel socialpedagoger, boendestödjare och personliga assistenter. En av deltagarna berättar:

De kommer och påminner mig om verkligheten...jag är inte heller särskilt duktig på det här med matlagning så det behöver jag mycket hjälp med och det stödet finns här.

(D10)

Mest framträdande vad gäller stödbehov är att få hjälp med dygnsrytmen, att komma upp på morgonen och att passa tider. Så här beskriver tre av deltagarna hur de får hjälp med detta på folkhögskolan:

De ringer som fan...jagar mig...en lärare ringde nu typ 5 minuter innan jag kom hit.

(D8)

Det största problemet jag har det är att stiga upp på morgnarna och lägga mig på kvällarna och det får jag hjälp med.

(D9)

Det största stödet jag behöver i mina studier det är att jag kommer iväg till lektionerna. Det är det största problemet jag haft genom hela min skolgång. Att komma i tid och att faktiskt gå iväg till lektionerna. För jag har aldrig mått bra i skolan förrän jag kom hit. När jag väl kommer in här då börjar jag ju arbeta, det har jag inget problem med...det är bara att ta sig hit på morgonen...men bara jag tar mig hit så funkar det. [...] Förut om jag vaknade försent då vågade jag inte gå till lektionerna för jag ville inte att alla skulle titta på mig. Jag mådde så jävla dåligt av det. [...] Jag har ju en som skickar meddelanden till mig nu...om den är över nio så får jag ett meddelande om det.

(D17)

Lärare som ser, bekräftar och förstår individen

Samtliga deltagare berättar om goda och täta mellanmänskliga relationer med sina lärare på folkhögskolan. Mest framträdande är att de upplever sig förstådda av sina lärare på folkhögskolan:

Lärarna är trevliga och jag känner mig accepterad och förstådd [...] Vi har bra relation med varandra...vi kanske inte snackar så jättemycket med varandra men vi accepterar varandra och erkänner varandra...ingen är utfrysst eller attackerad på nåt sätt. Vi förstår varandra...kanske inte håller med varandra men förstår.

(D6)

Upplevelsen av en annan lärar-elevrelation än den de mött i tidigare utbildningsformer beskrivs av många av deltagarna:

Jag tycker att de bryr sig mycket...förut har det varit typ i gymnasiet att lärarna bara brytt sig om sitt ämne...här tycker jag att de bryr sig om mycket mer [...] De är också mer personliga här på folkhögskolan och då tycker jag att blir det lättare. Det känns bättre då.

(D18)

Att lärarna förstår dem innebär också att de kan förklara på ett sätt så att deltagarna förstår:

Det är väldigt kunniga lärare...studierna är anpassade efter diagnoser [...] Väldigt trevliga lärare och de är förstående för om jag till exempel inte förstår någonting så kan dom förklara på ett sätt som gör så att man förstår.

(D2)

Individanpassad undervisning med struktur och förutsägbarhet

Undervisningen upplevs anpassad efter deltagarnas behov och förutsättningar. De flesta har anpassade studiescheman där de läser ett fåtal ämnen i taget och där de får möjlighet att avsluta en uppgift innan de påbörjar en ny. Mest framträdande är att en mycket tydlig struktur, med avgränsade och tydligt formulerade uppgifter, är viktig för deltagarna för att det ska fungera för dem i deras studier:

När jag gick i vanlig skola kunde jag ibland ha svårt att komma igång med uppgifter...men här så tycker jag instruktionerna är tydliga...att jag förstår uppgiften direkt.

(D4)

När det fungerar bäst för mig...det är när... "det är det här vi ska göra"...alltså att det är en tydlig uppgift och det är tydligt upplagt vad uppgiften är och hur mycket. Jag gillar inte att få typ nedräkningstidsgräns...för det stressar upp mig. Jag vill ha ett tydligt slut. [...] Det känns som ett väldigt tydligt upplägg och det är väldigt positivt för mig.

(D5)

En annan tydlig struktur i undervisningen som är viktig för många av deltagarna är vid diskussioner. Här får alla komma till tals i tur och ordning och deltagarna vet när det är deras tur och kan förbereda sig på detta:

Jag känner mig bekväm med att man tar turordning...det är lärarna ganska bra på...så alla kan säga vad de tycker och tänker liksom. Jag har ju alltid haft lite svårt att vara den som får fram mina åsikter.

(D7)

Förutsägbarhet är mycket viktigt för de flesta av deltagarna. Att få veta innan exakt vad som ska hända under en lektion, under hela skoldagen och under veckan innebär minskad stress och oro för oförutsedda händelser:

På måndagar första timmen då förklarar de vad som händer under veckan och vad man ska tänka på...ibland så finns det aktiviteter efter skolan som de påpekar [...] Det är ganska skönt att veta vad som händer under veckan...ganska skönt att veta att det kommer hända. Om vi inte hade veckoplanering då hade man blivit ganska stressad. Det är ganska skönt att ha en veckoplanering istället för att bli chockerad varje gång... oj nu händer det någonting nytt idag...oj nu igen och nu en gång till. Då blir man stressad på grund av det [...] och varje lektion som vi har här så lägger de upp hur det kommer se ut under lektionen [...] det är väldigt bra tycker jag. Sen efter två timmar då kommer maten. Man får också reda på matlistan...vad det är för mat. Då vet man lite...ah men jag kan kaka den här maten idag. Sen så kan man börja fokusera på att äta kvällsmaten.

(D16)

Personlig utveckling centralt

Framträdande i intervjuerna är att vistelsen på folkhögskolan har bidragit till en personlig utveckling med stärkt självförtroende och bättre självkänedom. Deltagarna berättar om hur detta har påverkat dem positivt:

Min sociala förmåga har förbättrats jättemycket sen jag började...ett exempel är väl att mitt datorspelade har sjunkit ganska rejält. Innan jag började här var jag väldigt tillbakadragen...pratade inte med andra jämnåriga förutom med folk på nätet. Nu är jag mycket mer social och pratar.

(D13)

Det har betytt väldigt mycket...har lärt känna mig själv på ett sätt som jag inte kunnat tidigare.

(D2)

När jag kom hit...det var på ett helt annat sätt. Det här är mitt tredje år nu och jag känner att jag vuxit som människa...det går mycket bättre nu.

(D18)

Praktik och kontakter med arbetsliv och omgivande samhälle

Deltagarnas upplevelser av hur folkhögskolan arbetar med att förbereda dem för arbetslivet och omgivande samhälle varierar. Dels för att de går på olika utbildningar med olika mål och inriktningar och dels för att de är olika motiverade för att vistas utanför folkhögskolans trygga miljö. Så här berättar två av deltagarna om hur de tränar på att fungera ute i samhället:

Vi åker ut på utflykter tillsammans till olika ställen och syftet med det tror jag är för att man ska bli mer social...alltså kunna komma ut bland folk och ändå känna att man är trygg. Sen får man åka och bowla och simma och då är man bland folk.

(D11)

En gång i veckan så brukar vi göra studiebesök på olika företag.

(D18)

Flera av deltagarna berättar om hur de tillsammans förbereder sig för arbetslivet i kurser på folkhögskolan.

*Det hjälper oss ut i arbetslivet...för jag har svårt att komma in i arbetslivet
[...] De hjälper till...vi praktiserar och vi pratar om typ arbeten och hur det
är att jobba.*

(D1)

*Vi lär oss om vad asperger innebär och förbereder oss inför arbetslivet.
Trots att jag antagligen inte kommer arbeta riktigt på ett antal år.*

(D3)

Några berättar om att de förbereder sig för praktik som ska ske under utbildningen:

*Vi ska få en praktik i fem veckor. Och då får man vara med och hitta nåt som
man själv vill jobba med. Jag kan få vara på ett ställe där jag får jobba med
människor. [...] Och det känns bra för man är förberedd och inte bara
kastas ut och man kan få handledning i början.*

(D4)

*Vi kommer ha fem veckor praktik på våren. Vi kommer bland annat träna på
arbetsintervjuer så vi blir vana vid vad för sorts frågor som ställs och vi
kommer göra CV och allt möjligt för att göra oss redo för att ta ett arbete.*

(D5)

3.3 Deltagarnas erfarenheter från tidigare skolgång och arbete.

I intervjuerna framträder att ungefär hälften av deltagarna har haft en problematisk skolgång. Cirka två tredjedelar av deltagarna uppger att de har klarat kunskapskraven i grundskolan och blivit behöriga för nationella program. Hälften av deltagarna uppger att de fick bra stöd i grundskolan. Ungefär lika många uppger att de fick bra stöd på gymnasiet och cirka en tredjedel uppger att de gick ut gymnasiet med fullständiga betyg. Fyra av deltagarna började på universitetet efter gymnasiet, men alla fyra avbröt sina studier innan de kom till folkhögskolan. Hälften av deltagarna uppger att de har varit socialt utsatta av sina klasskamrater under sin tidigare skolgång, åtta av dessa uppger att de kontinuerligt varit utsatta för mobbning.

Deltagarna har mycket bristande arbetslivserfarenhet. Till exempel är det bara ett fåtal av deltagarna som har haft arbete längre än tre månader. Ungefär hälften av deltagarna har haft sommarjobb och/eller ströjobb kortare än tre månader. Att fungera på en arbetsplats eller att gå på universitetet framträder som betydligt svårare än att fungera i grundskolan eller på gymnasiet. En rimlig förklaring som diskuteras i diskussionskapitlet är att stödfunktioner i arbetslivet och vid universitet inte arrangeras i samma utsträckning som i grundskolan och på gymnasiet.

3.4 Hur ser deltagarna på framtiden?

De flesta av deltagarna beskriver en mycket oviss framtidsbild med få visioner om vare sig någon lämplig utbildning eller något specifikt arbete de önskade att ägna sig åt. De vet inte vad de vill göra efter folkhögskolan och har ofta dåligt självförtroende angående vad de skulle kunna klara i arbetslivet. Ytterst få av deltagarna hade en klar bild av vad de ville göra med sina liv efter folkhögskolan. I den mån det fanns tydligare framtidsbilder, uppbars dessa främst av deltagarna som gick de yrkesinriktade folkhögskolelinjerna. Som tidigare nämnts har dessa deltagare kommit en bit längre i deras process mot att fundera ut möjliga och önskvärda framtidsscenario.

4 Diskussion och slutsatser

Unga vuxna med högfungerande autism har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden (Larsson Abbad 2007, Hendricks 2010, Krieger m.fl. 2012, Roy m.fl. 2015) och situationen har förvärrats under de senaste åren i takt med en ökad effektivisering inom arbetslivet (Ahrne m.fl. 2013). Vår bedömning efter att ha intervjuat sammanlagt 35 unga vuxna med högfungerande autism på folkhögskolor och på en anpassad IT-utbildning, är att det krävs en ökad flexibilitet och olika former av anpassningar på arbetsplatser för att dessa medmänniskor ska kunna fungera i arbetslivet. Tidigare arbetslivserfarenheter bland de personer vi har intervjuat är mycket liten. Endast ett fåtal individer har haft en anställning som varat mer än tre månader. Ungefär hälften har haft sommarjobb och/eller ströjobb under kortare perioder. Cirka hälften av personerna har aldrig haft ett arbete eller har fått avbryta det redan efter ett par dagars anställning. Att klara av ett arbete eller att gå på universitetet/högskola framträder som betydligt svårare än att fungera i grundskola, gymnasium eller på folkhögskolan. En rimlig förklaring är att stödfunktioner i arbetslivet och vid universitet inte arrangeras i samma utsträckning som i grundskolan, på gymnasiet och framförallt på folkhögskolan. En av våra slutsatser är att för en stor andel av målgruppen krävs det relativt stora anpassningar för att de ska klara av en reguljär anställning. Många känner oro för nya och oväntade situationer, de är lättstressade och kan inte hantera osäkerhet, för höga förväntningar och arbetsuppgifter som ställer krav på flexibilitet och egna initiativ. Många har också svårt med dygnsrytmen och att ta sig upp på morgonen själva. Vår samlade bedömning är att cirka en fjärdedel skulle kunna klara av ett "vanligt" arbete med relativt små anpassningar, men för trefjärdedelar är det relativt stora anpassningar som måste göras för att det ska kunna fungera.

4.1 Vilka åtgärder krävs för att unga vuxna med högfungerande autism ska kunna etablera sig på arbetsmarknaden?

Medmänniskor med högfungerande autism är inte en homogen grupp och det finns därför inte ett facit eller en manual som går att följa för att det ska fungera för alla. De anpassningar som behöver göras för att det ska fungera på arbetsmarknaden måste vara individanpassade. Det som är mest generellt i deltagarnas beskrivningar för att det ska fungera för dem är behovet av tydlighet, struktur, förutsägbarhet och att uppleva sig förstådda. Vanligt förekommande svårigheter som beskrivs, är att ta sig upp på morgonen, att bo själv och klara av hushållssysslorna, ett för högt arbetstempo, oförutsägbarhet, otydliga instruktioner och arbetsuppgifter, att fungera socialt med arbetskamrater och att be om hjälp.

Anpassningar i arbetsmiljön

Arbetsförmågan hos individer med funktionsnedsättning kan definieras i termer av arbetsplatsers förmåga att anpassa arbetsmiljön, vilket inkluderar målmedvetna satsningar på att förbättra den sociala arbetsmiljön. Vid sidan av formell behörighet (korrekt utbildning, önskvärd erfarenhet etcetera) utgör även intrapersonella aspekter såsom självkänsla och självförtroende en betydelsefull del av anställningsbarheten.

Respondenterna i våra studier har behov av att vistas i en miljö där de långsamt kan bygga upp tron på sig själva och sina kompetenser likt det som förespråkas genom Supported Employment (Marshall et al., 2014; Wehman et al., 1991). Utan denna möjlighet riskerar de att återigen misslyckas med att få eller behålla ett jobb och hamnar ofta i utanförskap. Egna arbetsplatser där de kan arbeta ostört framträder också som en av de viktigaste anpassningarna. De uppger svårigheter med att koncentrera sig om det finns en massa störningsmoment i omgivningen och har behov av att själva kunna välja när de vill ha kontakt med omgivningen eller inte. Egna arbetsrum eller möjlighet att avskärma sig med flyttbara skärmar rekommenderas.

Struktur, tydlighet och förutsägbarhet

Struktur, tydlighet och förutsägbarhet i arbetsuppgifterna är avgörande för dessa arbetstagare, att veta exakt vad det är som ska utföras och varför. Att ha överblick över flera olika arbetsuppgifter samtidigt är ett krav som ofta skapar problem och en stress som kan innebära att personen avviker. Önskvärt är att någon fördelar en arbetsuppgift i taget som de kan fokusera på och arbeta med tills uppgiften är slutförd, innan de får en ny uppgift.

En arbetsledare/mentor som ser och förstår individen

När det har fungerat i skolgång för dessa personer beskrivs alltid relationella aspekter kopplade till speciella personer som avgörande. Det är personer som har sett dem, förstått dem och gjort anpassningar efter deras behov. Dessa personer är oftast klassföreståndare, ämneslärare, personliga assistenter, mentorer, specialpedagoger eller socialpedagoger. De anpassningar som genomförts har ibland skett i ordinarie undervisning, ibland genom specialpedagogiska arrangemang i mindre grupper, eller genom möjlighet att arbeta själv under delar av skoldagen. Personer med ett vidgat relationellt ansvar som dagligen ser, bekräftar och förstår individens behov saknas ofta på arbetsplatser. Vi förespråkar därför att arbetsplatser har speciella mentorer som ansvarar för mottagandet och inskolningen av arbetstagare med högfungerande autism. Mentorerna bör då ha kunskap om vad det innebär att ha högfungerande autism och kunna ge den struktur, tydlighet och förutsägbarhet som behövs under den första tiden på arbetsplatsen. Supported Employment förespråkar stöd utan tidsbegränsning då det kan vara svårt att på förhand exakt veta vilket och hur mycket stöd en individ behöver (Marshall et al., 2014; Wehman et al., 1991). Detta behöver inte innebära en mängd extra arbete eftersom de flesta av dessa personer vill vara ifred en stor del av tiden, men de vill samtidigt inte vara ensamma. Det kan röra sig om en något mer detaljerad och omfattande introduktion jämfört med övriga nyanställda helt enkelt. En tillgänglig mentor eller arbetsledare som finns vid behov och som är lyhörd och uppmärksam på vad individen gör, kan vara avgörande för att det ska fungera.

Anpassade anställningar

Vi bedömer att cirka tre fjärdedelar av dem vi har intervjuat befinner sig långt ifrån att klara ett heltidsarbete på den reguljära arbetsmarknaden. Många i denna grupp har aldrig haft ett arbete eller har slutat efter några dagar. Många i denna grupp är lättstressade och får panik när de inte kan förutsäga vad som ska hända eller när arbetstempot är för högt. Här krävs stora anpassningar i form av arbeten som inte kräver så hög effektivitet, anpassade arbetstider och kortare arbetsdagar. Här är vår bedömning att stat, landsting kommuner och frivilligorganisationer måste skapa fler anställningar med mindre krav på tempo och effektivitet än vad näringslivet ofta har. Förhoppningsvis fortsätter intresset för Corporate Social Responsibility (CSR), socialt företagande, socialt entreprenörskap och samhällsentreprenörskap (Nordisk Ministerråd 2015) att öka som ett svar på dessa behov.

Hjälp med att ta sig ut på arbetsmarknaden

Få av de unga vuxna med högfungerande autism som ingår i våra studier klarar av, oavsett formell kompetens, att marknadsföra sig själva ute på arbetsmarknaden. De behöver hjälp med att etablera nya kontakter, att söka jobb, skriva CV och att få visa vad de faktiskt kan. Relativt många behöver också någon som följer med dem och stöttar dem på vägen ut i arbetslivet. Vid IT-utbildningen erbjöds praktik och denna hade föregåtts av tät kontakt mellan utbildningsanordnaren och praktikplatsen för att möjliggöra en så bra tid som möjligt för praktikanterna. Därigenom erbjöds det bra möjligheter för praktikanterna att kunna visa upp sina kompetenser och för fem av praktikanterna ledde det sedan fram till anställning.

Övriga stödfunktioner som måste fungera

En mer övergripande insikt om andra stödsystem som måste fungera behövs också. Exempel på detta är boendestöd, hjälp med att komma upp på morgonen, hjälp med att sköta den personliga hygien, tillgång till psykolog och arbetsterapeut med mera. Men en väl fungerande arbetsplats med rätt anpassningar och som utgör ett meningsfullt socialt sammanhang, kan också ha stora rehabiliterande och/eller habiliterande effekter (Hugo & Hedegaard, 2017).

Folkhögskolan bör erbjuda mer möjligheter till praktik på arbetsplatser

Folkhögskolan erbjuder en mycket bra miljö för unga vuxna med högfungerande autism. 19 av 21 deltagare beskriver mötet med folkhögskolan som enbart positivt. Framförallt beskrivs folkhögskolan av deltagarna som en socialt trygg miljö med meningsfulla och tillitsfulla sociala relationer och tillgång till de stödfunktioner som behövs. Flera av de intervjuade beskriver mötet med folkhögskolan som en vändpunkt i deras liv. Att bo på folkhögskolan är för en del ett minst lika viktigt lärande som själva studierna. Alla deltagarna beskriver också att de är nöjda med undervisningen som har en tydlig struktur och där utbildningen är anpassad efter deras behov. De upplever sig också sedda, bekräftade och förstådda av sina lärare och av annan personal. Att det fungerar för dem på folkhögskolan behöver dock inte innebära att det sedan fungerar i arbetslivet. Vi har sett flera exempel på institutionalisering, deltagare som fungerar utmärkt på folkhögskolan och som är kvar där i tre, fyra, fem och sex år. Flera av dessa deltagare är väldigt oroliga för att lämna denna omhändertagande och förutsägbara miljö. Här tror vi

det är viktigt att öka möjligheterna till kontakter med omgivande samhälle och erbjuda mer praktik under utbildningen. Vi har sett goda exempel på när praktik erbjuds (på IT-utbildningen men även enskilda exempel på folkhögskolan?) och även utvecklade samarbeten med olika frivilligorganisationer. Vi har också mött deltagare som varit länge på folkhögskolan utan att knappt ha vistats i det omgivande samhället, detta är samtidigt inte enkelt eftersom många av deltagarna inte själva vill lämna tryggheten. Många av dem behöver dessutom en ganska lång omställningstid på folkhögskolan för att återfå en tilltro till den egna förmågan, öka sitt självförtroende och få uppleva att de kan lyckas i sina studier. Utan denna personliga utveckling är risken för nya misslyckanden i arbetslivet stor.

4.2 Fast eller dynamisk kompetens?

Framträdande i vår delstudie är att anpassningar i utbildning och på arbetsplatser är en förutsättning för att personer med högfungerande autism ska kunna fungera. Om det är dessa anpassningar och det stöd dessa individer behöver som skrämmer bort potentiella arbetsgivare är svårt att sia om. Det sker ofta en gradvis ökning av kraven ju längre tid en person tillbringar på en arbetsplats. Med andra ord tycks det finnas en idé om att det inte är en fullärd person som anställts, utan dennes kompetens ges tid och utrymme att utvecklas allteftersom. Ett av huvudresultaten i våra studier är att det sker ett socialt lärande under bra anpassade utbildningsformer som deltagare och studenter själva uttrycker som ökad förmåga att känna empati, att fungera bättre socialt med andra och att våga prata inför en grupp. De borde rimligtvis kunna utvecklas och lära sig på ett liknande sätt på arbetsplatser som utmärks av ett förstående och tillåtande klimat.

Studiens resultat pekar alltså på att personer med högfungerande autism genom anpassning av arbetet kan bli produktiva medarbetare, samtidigt som arbetsgivare gör en viktig social insats.

Referenser

- Adolfsson, Margareta & Simmeborn Fleischer, Ann. (2015). Applying the ICF to identify requirements for students with Asperger syndrome in higher education. *Developmental Neurorehabilitation*, 18(3), 190–202.
- Ahrne, Göran, Roman, Christine & Franzén, Mats. (2013). *Det sociala landskapet: en sociologisk beskrivning av Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Andersson, Torbjörn. (2006). *Asperger syndrom och liknande autisttillstånd hos vuxna: en grundbok*. Göteborg: Ander utbildning och förlag.
- Andersson, Torbjörn. (2008). *Asperger, ADHD och arbete*. Göteborg: Andet utbildning och förlag.
- Assarson, Inger. (2012). Bildbar – men inte anställningsbar. *Bildning för alla! En pedagogisk utmaning*. Thomas Barow & Daniel Östlund (red.). Kristianstad: Högskolan Kristianstad.
- Attwood Tony. (2008). *Den kompletta guiden till Aspergers syndrom*. Lund: Studentlitteratur.
- Barnhill, Gena P. (2007). Outcomes in Adults with Asperger Syndrome. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 22, 116 - 126.
- Bengs, Anna-Karin, Borg, Gunilla & Liljeholm, Ulrika. (2013). *Studieinriktad rehabilitering - Supported Education ur tre perspektiv*. Stockholm: FoU-Södertörn.
- Bergmo Prvulovic, Ingela. (2015). *Social Representations of Career and Career Guidance in the Changing World of Working Life*. Jönköping: Jönköping University.
- Bond, Gary R., Drake, Robert E., & Campbell, Kikuko. (2016). Effectiveness of individual placement and support supported employment for young adults. *Early Intervention in Psychiatry*, 10(4):300–307.
- Drake, Robert E., Bond, Gary R. & Becker, Deborah R. (2012). *Individual Placement and Support: An Evidence-Based Approach to Supported Employment*. New York: Oxford University Press.
- Ericsson, Björn. (2010). *Att leda en frisk och framgångsrik organisation*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Giarelli, Ellen & Fisher, Kathleen. (2013). Transition to community by adolescents with Asperger syndrome: Staying afloat in a sea change. *Disability and Health Journal*, 6(3), 227-235.
- Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper*. Stockholm: Liber.
- Hedegaard, Joel & Hugo, Martin. (2017). Social dimensions of learning - The experience of young adult students with Asperger syndrome at a supported IT education. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), 256-268.
- Heffernan, John & Pilkington, Paul. (2011). Supported employment for persons with mental illness: systematic review of the effectiveness of individual placement and support in the UK. *Journal of Mental Health* (Abingdon, England), 20(4), 368-380.
- Hendricks, Dawn. (2010). Employment and adults with autism spectrum disorder: Challenges and strategies for success. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 32(2), 125–134.
- Hoffmann, Holger, Jäckel, Dorothea, Glauser, Sybille, Mueser, Kim T. & Kupper, Zeno. (2014). Long-Term Effectiveness of Supported Employment: 5-Year Follow-Up of a Randomized Controlled Trial. *The American Journal of Psychiatry*. 171(11), 1183-1190.
- Hugo, Martin & Hedegaard, Joel. (2017). Education as habilitation: Empirical examples from an adjusted education in Sweden for students with high-functioning autism. *Andragogic Perspectives*, 23(3), 71–87.
- Jansson, Li. (2010). *Handikappolitiken – en björntjänst i all välmening. Hur fel fokus i sysselsättningspolitiken minskar tillgängligheten till arbetsmarknaden*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.

- Kidd, Sean A., Kaur Bajwa, Jaswant, McKenzie, Kwame, Ganguli, Rohan & Khamneh, Bahar Haji. (2012). Cognitive remediation for individuals with psychosis in a supported education setting: a pilot study. *Rehabilitation Research and Practice*, 2012, 715176–715176.
- Kidd, Sean A., Kaur, Jaswant, Virdee, Gursharan, George, Tony P., McKenzie, Kwame & Herman, Yarissa. (2014). Cognitive remediation for individuals with psychosis in a supported education setting: a randomized controlled trial. *Schizophrenia Research*, 157(1–3), 90–98.
- Krieger, Beate, Kinébanian, Astrid, Prodinger, Birgit & Heigl, Franziska. (2012). Becoming a member of the work force: perceptions of adults with Asperger Syndrome. *Work (Reading, Mass.)*, 43(2), 141–157.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson Abbad, Gunvor. (2007). "Aspergern, det är jag" - En intervjustudie om att leva med Asperger Syndrom. Linköping: Linköpings Universitet: Institutionen för beteendevetenskap och lärande.
- Manthey, Trevor J., Goscha, Rick & Rapp, Charlie. (2014). Barriers to Supported Education Implementation: Implications for Administrators and Policy Makers. *Administration and Policy in Mental Health*. 42(3), 245-251.
- Marshall, Tina, Goldberg, Richard W., Braude, Lisa, Dougherty, Richard H., Daniels, Allen S., Ghose, Sushmita Shoma, Preethy, George & Delphin-Rittmon, Miriam E. (2014). Supported employment: assessing the evidence. *Psychiatric Services (Washington, D.C.)*, 65(1), 16-23.
- Mueser, Kim T., Campbell, Kikuko & Drake, Robert E. (2011). The Effectiveness of Supported Employment in People with Dual Disorders. *Journal of Dual Diagnosis*, 7(1–2), 90–102.
- Myndigheten för delaktighet. (2014). *Hur är läget 2014? Uppföljning av funktionshinderspolitiken*. Stockholm: Myndigheten för delaktighet.
- Nordisk Ministerråd. (2015). *Socialt entreprenörskap og sosial innovasjon. Kartlegging av innsatser for socialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden*. Köpenhamn: Nordisk Minsterråd.
- Nygren, Ulla, Markström, Urban, Bernspång, Birgitta, Svensson, Bengt, Hansson, Lars & Sandlund, Mikael. (2013). Predictors of vocational outcomes using individual placement and support for people with mental illness. *Work (Reading, Mass.)*, 45(1), 31–39.
- Roy, Mandy, Prox-Vagedes, Vanessa, Ohlmeier, Martin D. & Dillo, Wolfgang. (2015). Beyond childhood: Psychiatric comorbidities and social background of adults with Asperger syndrome. *Psychiatria Danubina*, 27(1), 50–59.
- Simmeborn Fleischer, Ann. (2012). Support to students with Asperger syndrome in higher education - the perspectives of three relatives and three coordinators. *International Journal of Rehabilitation Research*, 35(1), 54–61.
- Socialdepartementet. (2011). *En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Statistiska Centralbyrån. (2017). *Unga utanför? Så har det gått på arbetsmarknaden för 90-talister utan fullföljd gymnasieutbildning*. Örebro: Statistiska Centralbyrån.
- Stoneman, Jackie & Lysaght, Rosemary. (2010). Supported education: a means for enhancing employability for adults with mental illness. *Work (Reading, Mass.)*, 36(2), 257–259.
- Unger, Karen V. (1989). Psychiatric Rehabilitation Through Education: Rethinking the Context. In Marianne D. Farkas & William A. Anthony (Eds), *The Johns Hopkins series in contemporary medicine and public health. Psychiatric Rehabilitation Programs: Putting Theory into Practice* (p. 132–161). Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Unger, Karen V., Anthony, William A., Sciarappa, Kenneth & Rogers, Sally E. (1991). A Supported Education Program for Young Adults with Long-term

Mental Illness. *Hospital and Community Psychiatry* 42(8), 838–842.

Wibeck, Victoria. (2010).

Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod. Lund: Studentlitteratur.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2018

ISSN 1651-2855 ISBN 978-91-88455-83-3

projektledare Fabian Sjö och Sara Ström

grafisk form Christián Serrano

omslagsbild Colourbox.com

distribution MUCF, Box 17801, 118 94 Stockholm

webbplats www.mucf.se

e-post info@mucf.se

tfn 08-566 219 00

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Vi tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. Vi ger stöd till föreningsliv, kommuner och internationellt samarbete.

mucf | Myndigheten för ungdoms-
.se | och civilsamhällesfrågor